

Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά στην Κύπρο

Σύλλογος Γυναικών Ρομ
Roma Women Association

Προετοιμάστηκε από:

**Την Δρ. Χρύσω Πελεκανή σε συνεργασία με τον Γεώργιο Τσιάκαλο για λογαριασμό του
Σύλλογου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου**

Ιούλιος 2022

Η έκθεση συντάχθηκε από την εμπειρογνώμονα Δρ Χρύσω Πελεκάνη, μετά από πρόσκληση του Συλλόγου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου μαζί με τον Γεώργιο Τσιάκαλο, Υπεύθυνο Συνηγορίας/Προγραμμάτων του Συλλόγου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου, ο οποίος έχει επίσης μεταφράσει την έκθεση στα αγγλικά.

Η έκθεση εκπονήθηκε ως μέρος της πρωτοβουλίας «Προπαρασκευαστική Δράση – Παρακολούθηση Πολιτών των Ρομά – Ενίσχυση της ικανότητας και συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά και της κοινωνίας των πολιτών υπέρ των Ρομά στην παρακολούθηση και αναθεώρηση της πολιτικής» που υλοποιήθηκε από κοινοπραξία με επικεφαλής το Ινστιτούτο Δημοκρατίας του Κεντρικού Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου (DI/CEU), συμπεριλαμβανομένου του Ευρωπαϊκού Δικτύου Οργανισμών Βάσης των Ρομά (ERGO Network), του Fundació Secretariado Gitano (FSG) και του Ευρωπαϊκού Κέντρου για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC). Η πρωτοβουλία χρηματοδοτήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης και Καταναλωτών (DG Just) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πλαίσιο της σύμβασης παροχής υπηρεσιών αρ. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095.

Η έκθεση αντιπροσωπεύει τα ευρήματα των συγγραφέων και δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα τις απόψεις της κοινοπραξίας ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	10
1.1. Συμμετοχή Ρομά στην προετοιμασία της ΕΣΚΕ.....	10
1.2. Συμμετοχή των Ρομά στην εφαρμογή, παρακολούθηση και αξιολόγηση της ΕΣΚΕ	10
1.3. Σύστημα πολιτικής διαβούλευσης με την κοινωνία των πολιτών και τους ενδιαφερόμενους φορείς.....	11
1.4. Ενδυνάμωση των κοινοτήτων Ρομά σε τοπικό επίπεδο	11
1.5. Ανάπτυξη ικανοτήτων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά	11
2. ΣΥΝΑΦΕΙΑ	12
2.1. Καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων	12
2.2. Εκπαίδευση.....	14
2.3. Εργασία.....	17
2.4. Φροντίδα υγείας	18
2.5. Στέγαση, βασικές υπηρεσίες και περιβαλλοντική δικαιοσύνη.....	20
2.6. Κοινωνική προστασία.....	22
2.7. Κοινωνικές υπηρεσίες	23
2.8. Παιδική προστασία	24
2.9. Προώθηση (ευαισθητοποίηση) των τεχνών, του πολιτισμού και της ιστορίας των Ρομά	24
3. ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	25
3.1. Συνοχή με συναφείς εσωτερικές και ευρωπαϊκές πολιτικές	25
3.2. Ευθύνη για τον συντονισμό και την παρακολούθηση της ΕΣΚΕ	25
3.3. Ποιότητα σχεδίου.....	25
3.4. Χρηματοδότηση	25
3.5. Έλεγχος και αξιολόγηση	26
3.6. Αξιολόγηση της αναμενόμενης αποτελεσματικότητας και βιωσιμότητας	26
4. ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΗ ΜΕ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΡΟΜΑ	27
4.1. Αντανακλώντας τη διαφορετικότητα μεταξύ των Ρομά	27
4.2. Συνδυασμός mainstream και στοχευμένων προσεγγίσεων	28
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	29
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	31
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ	33

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

CEDAW	Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών
CERD	Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων
CESCR	Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων
CEU	Πανεπιστήμιο Κεντρικής Ευρώπης
CIS	Υπηρεσίες Πληροφοριών Κύπρου
EC	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ECRI	Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας
ERRC	Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά
FCNM	Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων
GMI	Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα
NHRIs	Εθνικά Ιδρύματα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
NRIS	Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των Κυπρίων Ρομά 2017-2020
PES	Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης
PMS	Υπηρεσία Διαχείρισης Περιουσίας
SPR	Έκθεση Προόδου του Σχολείου
SRSP	Πρόγραμμα Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων
SRSS	Υπηρεσία Υποστήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων
AHK	Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου
ΓΕΣΥ	Γενικό Σύστημα Υγείας
ΔΡΑ.ΣΕ	Δράσεις Σχολικής και Κοινωνικής Ένταξης
ΔΤΚ	Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Επικοινωνιακή Μεθοδολογία
ΕΣΕΡ	Εθνικό Σημείο Επαφής για τους Ρομά
ΕΣΕΡ	Εθνικό Σημείο Επαφής Ρομά
ΕΣΚΕ	Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030
ΚΕΠΑΚΥ	Κέντρο Παροχής Κοινωνικών Υπηρεσιών
ΚΥΠΡΟ	Κύπρος ΡομάΣχέση
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΜΟΕΚΣΥ	Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας
ΟΕΠΠΣ	Οργανισμός Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και Πολιτιστικών Σχέσεων
ΥΔΕΠ	Υπηρεσία Διαχείρισης Επιδομάτων Πρόνοιας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

Η «Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030» (ΕΣΠΑ) θέτει οριζόντιους και τομεακούς στόχους σύμφωνα με εκείνους που προτείνει το Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για την Ισότητα, την Ένταξη και τη Συμμετοχή των Ρομά. Σε σύγκριση με το προηγούμενο 'Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των Κυπρίων Ρομά 2017-2020' (NRIS), το νέο ΕΣΚΕ είναι πολύ καλύτερο ως προς το σχεδιασμό και τα προτεινόμενα μέτρα, αν και κυρίως μέσω μιας προσέγγισης mainstreaming για όλες τις ευάλωτες ομάδες που ζουν στην Κυπριακή Δημοκρατία (RoC).

Η ΕΣΚΕ κάνει αναφορά σε μια σειρά από βασικές πολιτικές και τις συνδέει με τους θεματικούς του τομείς. Συνολικά, Η ΕΣΚΕ, παρόλο που βασίζεται σε μια γενική προσέγγιση, έχει τη δυνατότητα να επιφέρει θετικά αποτελέσματα, ειδικά εάν πρόκειται να εισαχθούν πρόσθετοι δείκτες και μηχανισμοί μέτρησης.

Συμμετοχή

Η ΕΣΚΕ σχεδιάστηκε βάσει διαβουλεύσεων με όλα τα αρμόδια υπουργεία, τους αρμόδιους φορείς και τις διοικητικές υπηρεσίες, αλλά απουσίαζε η συμμετοχή εκπροσώπων από την κοινότητα των Ρομά.

Συνάφεια

Οι περισσότερες από τις δράσεις και τις πολιτικές που κατοχυρώνονται σΗ ΕΣΚΕ που πραγματοποιούνται από τα διάφορα υπουργεία, κρατικούς φορείς και αρμόδιες υπηρεσίες δεν εστιάζονται αποκλειστικά στους Ρομά. Αντίθετα, συνδέονται με τα κύρια μέτρα που καλύπτουν όλες τις ευάλωτες ομάδες, συμπεριλαμβανομένου του πληθυσμού των Ρομά. Η απουσία χαρτογράφησης της κατάστασης των Ρομά, η συλλογή δεδομένων αναλύσεων και διατομεακών στοιχείων για διάφορους λόγους και η εμπλοκή της κοινότητας των Ρομά στη διαδικασία εκπόνησης της ΕΣΚΕ αποτελούν σημαντικές παραλείψεις σΗ ΕΣΚΕ, οι οποίες, εάν υπήρχαν, θα μπορούσαν να επιτρέψουν καλύτερα την εφαρμογή της αρχής της ρητής αλλά όχι αποκλειστικής στόχευσης στα μέτρα που προτείνονται σΗ ΕΣΚΕ.

Η ΕΣΚΕ περιορίζεται στο να ακολουθεί τους κύριους στόχους του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για τους Ρομά χωρίς να αμφισβητεί εάν τα ζητήματα που προσδιορίζονται είναι σχετικά, θεμιτά και βασισμένα σε στοιχεία ή εάν υπήρχαν άλλα ζητήματα συγκεκριμένων πτυχών που θα απαιτούσαν ειδική εξέταση.

Αναμενόμενη αποτελεσματικότητα

Η ΕΣΚΕ συνδέει ρητά την εφαρμογή του με την «Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Πολιτικής 2021-2027», η οποία προβλέπει την οριζόντια κοινωνική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας. Έτσι, Η ΕΣΚΕ υιοθετεί μια γενική και γενική προσέγγιση σε όλους τους θεματικούς τομείς, χωρίς να αναλύει το συγκεκριμένο πλαίσιο των Ρομά και την έκταση των προβλημάτων και να προσδιορίζει στοχευμένους δείκτες, προσεγγίσεις και μέτρα στο πλαίσιο των βασικών εθνικών στρατηγικών και πολιτικών.

Ως εκ τούτου, τα μέτρα/δράσεις που αναφέρονται στην ΕΣΚΕ δεν διαθέτουν συγκεκριμένους δείκτες, συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα ή κατανομή χρηματοδότησης που προορίζεται μόνο για τους Ρομά. Δεν είναι σαφές εάν υπάρχουν επαρκείς οικονομικοί πόροι για την υλοποίηση όλων των δράσεων/μέτρων για την ένταξη των Ρομά, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε τοπικό επίπεδο.

Είναι θετικό να σημειωθεί ότι μια Επιτροπή για την Πρόοδο της ΕΣΚΕ – αποτελούμενη από εκπροσώπους των κυβερνητικών υπηρεσιών ή υπηρεσιών και ΜΚΟ – έχει συσταθεί για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της προόδου στην εφαρμογή της ΕΣΚΕ. Αξίζει να σημειωθεί ότι η νέα ΕΣΚΕ περιλαμβάνει δυνατότητα αναθεώρησης και ενημέρωσης ακόμη και πριν από την πενταετία που έχει οριστεί, εάν είναι απαραίτητο για την αντιμετώπιση τυχόν νέων αναδυόμενων ζητημάτων.

Ευθυγράμμιση με το στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά

Η ΕΣΚΕ δεν αναγνωρίζει συγκεκριμένες ομάδες Ρομά ως στόχους μέτρων και δράσεων, εκτός από τα παιδιά, τα οποία επωφελούνται από μια ευρεία εστίαση στο πλαίσιο της στρατηγικής. Η ΕΣΚΕ συνδέεται με διάφορες βασικές πολιτικές και στρατηγικές. Ωστόσο, τα ζητήματα και οι ανησυχίες των Ρομά δεν εντάσσονται σε αυτές τις αντίστοιχες πολιτικές και στρατηγικές, γεγονός που καθιστά τον σκοπό της ενσωμάτωσης της διάστασης πολύ λιγότερο αποτελεσματικό και ουσιαστικό. Εξαίρεση αποτελούν τα μέτρα στην εκπαίδευση, όπου προβλέπεται πιο συγκεκριμένη προσέγγιση και δράση για τη συγκεκριμένη κατάσταση των μαθητών Ρομά.

Σύμφωνα με την ΕΣΚΕ, η όλη διαδικασία διαβούλευσης για την κατάρτιση της ΕΣΚΕ της Κύπρου ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2021, μετά την ανάπτυξη ενός οδικού χάρτη σύμφωνα με τη Σύσταση του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 2021. Ωστόσο, ενώ η ΕΣΚΕ ακολουθεί τους προτεινόμενους στόχους του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για τους Ρομά γενικά όρους, δεν τηρεί προσεκτικά τα ειδικά μέτρα που προτείνονται στο πλαίσιο τόσο οριζόντιων όσο και τομεακών στόχων, οι οποίοι περιλαμβάνουν τη βελτίωση του ρόλου και της ικανότητας του Εθνικού Σημείου Επαφής για τους Ρομά ή τη συμμετοχή του φορέα ισότητας, τη συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών ή την κατανομή ειδικής χρηματοδότησης για τους Ρομά .

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εθνικό στρατηγικό πλαίσιο για τους Ρομά

Η προηγούμενη «Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των Κυπρίων Ρομά 2017-2020» δεν ήταν μια στρατηγική αυτή καθαυτή, αλλά μάλλον ένα ολοκληρωμένο σύνολο μέτρων πολιτικής στο πλαίσιο των πολιτικών κοινωνικής ένταξης για τους Κύπριους Ρομά. Το ίδιο ισχύει και για τη νέα «Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021-2030» (ΕΣΚΕ),¹ αν και ακολουθεί σε γενικές γραμμές τους προτεινόμενους στόχους του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για τους Ρομά και περιέχει περισσότερα μέτρα από το προηγούμενο. Λόγω του μικρού μεγέθους του πληθυσμού των Ρομά,² η κυπριακή προσέγγιση είναι η προώθηση της ένταξής τους μέσω των υφιστάμενων δομών (π.χ. γενικές πολιτικές κοινωνικής ένταξης και του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων) και μέτρων που στοχεύουν σε ευάλωτες ομάδες.³

Η ΕΣΚΕ εκπονήθηκε από τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας (ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ) του πρόσφατα συσταθέντος Υφυπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, το οποίο είναι το όργανο που ορίστηκε ως το Εθνικό Σημείο Επαφής Ρομά (ΕΣΕΡ). Σύμφωνα με Η ΕΣΚΕ, αυτό θα ενημερώνεται κάθε πέντε χρόνια για να καλύψει τυχόν νέα ζητήματα που θα προκύψουν ή και νωρίτερα εάν χρειαστεί. Η ΕΣΚΕ περιγράφεται ότι αναφέρεται στις κοινωνικές προτεραιότητες της Κυπριακής Δημοκρατίας για την περίοδο 2021-2030, περιγράφοντας τα προγράμματα που αναπτύχθηκαν από τις αρμόδιες αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας και θέτοντας εθνικούς στόχους και μέτρα για την ενίσχυση της ισότητας, της ένταξης και της συμμετοχής των οι Κύπριοι Ρομά που ζουν στις περιοχές της Κύπρου, οι οποίες βρίσκονται υπό τον ουσιαστικό έλεγχο της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και σύμφωνα με τις ειδικές συνθήκες της χώρας.

Σχετικά με αυτήν την έκθεση

Η αναφορά στοχεύει στην αξιολόγηση του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και συμμετοχή των Κύπριων Ρομά και τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στην εκπόνηση του στρατηγικού πλαισίου. Επιπλέον, η έκθεση προτείνει διάφορες συστάσεις για τη βελτίωση του εθνικού στρατηγικού πλαισίου και την εφαρμογή του.

Πρωτογενή και δευτερογενή δεδομένα συλλέχθηκαν και αναλύθηκαν. Για πρωτογενή δεδομένα, πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακές και πρόσωπο με πρόσωπο συνεντεύξεις. Αξιόπιστα και σχετικά στοιχεία και πληροφορίες για τους Κύπριους Ρομά χρησιμοποιήθηκαν επίσης μέσω δευτερογενών δεδομένων όπως σχετικές αναφορές που σχετίζονται με Ρομά, μελέτες, περιοδικά, εφημερίδες, μελέτες περιπτώσεων κ.λπ.

Πραγματοποιήθηκαν εννέα ημιδομημένες συνεντεύξεις, μεταξύ των οποίων:

- Έξι συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο (έρευνα πεδίου) με εκπροσώπους Ρομά μιας ένωσης Ρομά (CypRom).

---

¹ Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/cyprus_roma_strategic_framework_final_10.12.2021.docx

² Ο ακριβής αριθμός τους δεν είναι γνωστός σήμερα. Το Συμβούλιο της Ευρώπης εκτιμά ότι ο αριθμός των Ρομά που ζουν στο RoC είναι περίπου 1.250 (δηλαδή το 11% του πληθυσμού – στοιχεία του 2012), ενώ οι εκτιμήσεις αναφέρουν ότι υπάρχουν περίπου 650-700 Ρομά στις ελεγχόμενες από το RoC περιοχές. Επιπλέον, υπάρχουν ορισμένοι Ρομά από άλλες χώρες (κυρίως της Ανατολικής Ευρώπης) που ζουν στην Κύπρο, αν και ο αριθμός τους δεν είναι επίσημα γνωστός.

³ Μέτρα Πολιτικής της Κύπρου για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά. Διαθέσιμο σε: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu-country/cyprus_en (ανακτήθηκε στις 8 Ιουλίου 2022)

- Μια συνέντευξη με έναν ειδικό σε θέματα Ρομά.
- Μια συνέντευξη με εκπροσώπους από το ΕΣΕΡ.
- Μια συνέντευξη με δάσκαλο προσχολικής ηλικίας.

Η ηλικία των συμμετεχόντων Ρομά κυμαινόταν από 27 έως 55 ετών και περιελάμβανε τέσσερις γυναίκες και δύο άνδρες. Οι συνεντεύξεις έγιναν πρόσωπο με πρόσωπο στα σπίτια τους, στην περιοχή Άγιος Αντώνιος και στους οικισμούς Πολεμίδα στη Λεμεσό. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις διήρκεσαν από 15 έως 20 λεπτά η καθεμία. Όλοι οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να παράσχουν επιπλέον πληροφορίες μέσω τηλεφώνου εάν το έκριναν σκόπιμο. Ένας από τους συμμετέχοντες το έκανε παρέχοντας φωτογραφική τεκμηρίωση (προβλήματα περιοχής/κατοικίας) μέσω της εφαρμογής WhatsApp. Όλες οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν από τα τέλη Μαΐου έως τα μέσα Ιουλίου 2022. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν. Πριν από τις συνεντεύξεις τους, οι συμμετέχοντες έδωσαν τη συγκατάθεσή τους για τη συλλογή και χρήση πληροφοριών για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης, ενώ διατηρήθηκε η ανωνυμία καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της μελέτης.

1. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

1.1. Συμμετοχή Ρομά στην προετοιμασία της ΕΣΚΕ

Αν και η ΕΣΚΕ είναι το αποτέλεσμα των διαβουλεύσεων και της συμβολής των αρμόδιων υπουργείων, φορέων και εμπειρογνομόνων, η άμεση συμμετοχή και συνεργασία εκπροσώπων της κυπριακής κοινότητας Ρομά ή εκπροσώπων της CYPROM.⁴

Ως εκ τούτου, η διαδικασία διαβούλευσης για την εκπόνηση της ΕΣΚΕ συντονίστηκε από το προσφάτως συσταθέν Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, ως Εθνικό Σημείο Επαφής Ρομά (ΕΣΕΡ) με τη συνεργασία και τη συμβολή διαφόρων υπουργείων,⁵ συμπεριλαμβανομένων των Υπουργείων Εξωτερικών, Οικονομικών, Εσωτερικών, Παιδείας, Μεταφορών και Επικοινωνιών, Υγείας, του Υφυπουργείου Ερευνητικής Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής, της Γενικής Διεύθυνσης Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και άλλων υπηρεσιών του Υπουργείου Εργασίας. Η επίσημη διαδικασία για την προετοιμασία της ΕΣΚΕ στην Κύπρο ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2021.

Το ΕΣΕΡ οργάνωσε δύο εσωτερικές διαβουλεύσεις με διάφορα Υπουργεία και υπηρεσίες για την εκπόνηση της ΕΣΚΕ. Το τελικό προσχέδιο της ΕΣΚΕ υποβλήθηκε στο Υπουργικό Συμβούλιο και εγκρίθηκε στις 13 Δεκεμβρίου 2021. Προς το παρόν, δεν είναι γνωστό πότε θα αξιολογηθεί η ΕΣΚΕ.

Αν και η ΕΣΚΕ υπογραμμίζει ότι «η Κύπρος επιδεικνύει μια ισχυρή κουλτούρα κοινωνικού διαλόγου, μεταξύ των κοινωνικών εταίρων, της κοινωνίας των πολιτών και των τοπικών αρχών, και η συμμετοχή τους στο διάλογο αποτελεί κοινή πρακτική πριν από την υιοθέτηση οποιασδήποτε νομοθετικής ή μη νομοθετικής δράσης», στην περίπτωση της ΕΣΚΕ αυτή η καθιερωμένη πρακτική δεν έχει αποδειχθεί όσον αφορά τους Ρομά και τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών υπέρ των Ρομά. Έχοντας υπόψη ότι η CypRom είναι η μόνη εθνική οργάνωση που ασχολείται με θέματα Ρομά στην Κύπρο, η οποία παρακολουθεί στενά τα θέματα των Ρομά, αναμενόταν ότι η CypRom θα συμμετείχε στενά στην εκπόνηση της ΕΣΚΕ, ωστόσο αυτό δεν συνέβη.

1.2. Συμμετοχή των Ρομά στην εφαρμογή, παρακολούθηση και αξιολόγηση της ΕΣΚΕ

Η ΕΣΚΕ δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα σχετικά με τη συνεργασία με την κοινότητα των Ρομά και τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ή την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους για την εφαρμογή της ΕΣΚΕ ή άλλων σχετικών πολιτικών. Η ΕΣΚΕ κάνει μόνο μια γενική αναφορά στην κινητοποίηση και ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας σε τοπικό επίπεδο – υπό τις αρμοδιότητες του Υφυπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας για την ενίσχυση των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας. Κανένας Ρομά δεν εργάζεται στη δημόσια διοίκηση ή σε οποιαδήποτε αμειβόμενη θεσμική θέση στην Κύπρο ή στην οποία η ΕΣΚΕ κάνει οποιαδήποτε αναφορά.

Η ΕΣΚΕ αναφέρει ότι θα συσταθεί επιτροπή παρακολούθησης της εφαρμογής της, η οποία θα αποτελείται από εκπροσώπους των αρμόδιων κυβερνητικών υπουργείων και υπηρεσιών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, χωρίς περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με την πραγματική διαδικασία ή τους τύπους των ΜΚΟ που θα συμμετάσχουν. Λαμβάνοντας υπόψη την περιορισμένη διαβούλευση με την κοινωνία των πολιτών για την εκπόνηση της ΕΣΚΕ, μένει να δούμε πώς και εάν εκπρόσωποι των Ρομά και η κοινωνία των πολιτών υπέρ των

---

⁴ Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές RCM, θα πρέπει να αναφέρονται πιθανές θετικές ή αρνητικές συγκρούσεις συμφερόντων. Η Δρ Χρύσω Πελεκάνη, η συν-συγγραφέας αυτής της έκθεσης, υπηρετεί αυτή τη στιγμή ως πρόεδρος του CypRom Association.

⁵ Όπως τα Υπουργεία Εξωτερικών, Οικονομικών, Εσωτερικών, Παιδείας, Μεταφορών και Επικοινωνιών, Υγείας, το Υφυπουργείο Ερευνητικής Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής, η Γενική Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και άλλες υπηρεσίες του Υπουργείου Εργασίας.

Ρομά θα κληθούν να συμμετάσχουν στην επιτροπή παρακολούθησης και να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο σε αυτήν.

1.3. Σύστημα πολιτικής διαβούλευσης με την κοινωνία των πολιτών και τους ενδιαφερόμενους φορείς

Ως έχει, δεν προβλέπεται συστηματική διαβούλευση με τους Ρομά και τις υπέρ των Ρομά οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την εφαρμογή των πολιτικών που σχετίζονται με τους Ρομά, συμπεριλαμβανομένης της ΕΣΚΕ.

Χάρη σε διάφορες ερευνητικές μελέτες σχετικά με τους Κύπριους Ρομά τα τελευταία χρόνια, οι Ρομά άρχισαν να γίνονται πιο ορατοί και πιο ενδυναμωμένοι και άρχισαν να έχουν φωνή τα τελευταία τελευταία χρόνια. Υπό αυτή την έννοια, με τη βοήθεια ενός διαμεσολαβητή και «τουρκολόγου»,⁶ κλήθηκαν να συμμετάσχουν και να ξεκινήσουν ανοιχτό διάλογο με τους εκπροσώπους των αρχών το 2016-2017 στην Εθνική Πλατφόρμα για την Ένταξη των Ρομά. Η συμμετοχή των Ρομά στη διαμόρφωση πολιτικών για τον εαυτό τους ήταν κεντρικό θέμα αυτής της πλατφόρμας. Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων της πλατφόρμας, ο μεταφραστής και ο διαμεσολαβητής βοήθησαν να μεταφερθούν όλες οι πληροφορίες στους Ρομά στη μητρική τους γλώσσα, την τουρκική.

Εκτός από αυτή τη συμμετοχή, από το 2017 η ομάδα του πληθυσμού των Ρομά δεν είχε καμία άλλη πλατφόρμα εκπροσώπησης ή διαλόγου και συμβολής πολιτικής. Η Κυπριακή Δημοκρατία δεν έχει ακόμη δημιουργήσει μηχανισμούς για την καλύτερη συμμετοχή των Ρομά στις συζητήσεις και τις προσπάθειες πολιτικής σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, μεταξύ άλλων μέσω της αποκατάστασης της εθνικής πλατφόρμας για τους Ρομά.

1.4. Ενδυνάμωση των κοινοτήτων Ρομά σε τοπικό επίπεδο

Όπως προαναφέρθηκε, η συμμετοχή των Ρομά στον σχεδιασμό, την επεξεργασία, την εφαρμογή και την αξιολόγηση πολιτικών σε όλα τα επίπεδα είναι ελάχιστη έως καθόλου. Επίσης, τα τελευταία χρόνια, λόγω της πανδημίας Covid-19, παρατηρείται ακόμη μεγαλύτερη έλλειψη εμπλοκής και κινητοποίησης των κοινοτήτων των Ρομά σε τοπικό επίπεδο.

Η ΕΣΚΕ διαμορφώνει έναν στόχο για την «κινητοποίηση και ενδυνάμωση» της κοινωνίας των πολιτών, αλλά μόνο στο πλαίσιο της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας σε τοπικό επίπεδο, των οποίων οι ομάδες στόχοι είναι επίσης οι Ρομά, αλλά όχι για την ενδυνάμωση των ίδιων των κοινοτήτων Ρομά. Επιπλέον, εστιάζει στους γονείς Ρομά, ενισχύοντάς τους και βελτιώνοντας τις γονικές τους δεξιότητες.

1.5. Ανάπτυξη ικανοτήτων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά

Η ΕΣΚΕ δεν περιλαμβάνει κανένα μέτρο που αποσκοπεί στην ανάπτυξη ικανοτήτων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά ή υπέρ των Ρομά.

⁶ Ένας διγλωσσος δάσκαλος που απασχολείται στο ΥΠΠΕΣΥ και εργάζεται στο 18ο Δημοτικό Σχολείο Λεμεσού για να διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ του διευθυντή του σχολείου, του προσωπικού και της κοινότητας των Ρομά.

2. ΣΥΝΑΦΕΙΑ

2.1. Καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων

Δεν υπάρχουν επίσημα αναγνωρισμένες εθνικές μειονότητες στην Κύπρο. Το Σύνταγμα αναγνωρίζει τρεις «θρησκευτικές ομάδες» (τους Αρμένιους, τους Μαρωνίτες και τους Λατίνους) και δύο «κοινότητες» (τους Έλληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους). Οι Κύπριοι Ρομά, παρά το γεγονός ότι έχουν διαφορετικές πολιτιστικές και θρησκευτικές παραδόσεις, θεωρούνται μέλη της τουρκοκυπριακής κοινότητας σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1960 (άρθρο 2.3) – πιθανώς λόγω της κοινής τους θρησκείας (Ισλάμ) και της κοινής τους γλώσσας. Ο πληθυσμός των Ρομά της Κύπρου εκτιμάται ότι κυμαίνεται μεταξύ 650 και 1.250 ατόμων, που ανέρχεται κατ' ανώτατο όριο στο 11% του πληθυσμού⁷ ζώντας σε περιοχές που ελέγχονται από την κυβέρνηση, σχεδόν όλες στη Λεμεσό και την Πάφο. Στην Κυπριακή Δημοκρατία ζουν επίσης Βούλγαροι, Ρουμάνοι και άλλοι Βαλκάνιοι Ρομά, αν και ο αριθμός τους δεν είναι επίσημα γνωστός. Οι Τουρκοκύπριοι αποτελούν ταυτόχρονα κοινότητα και μειονότητα στο νότιο τμήμα της Κύπρου. Ο Φορέας Ισότητας στην Κύπρο έχει πάντα επεκτείνει την προστασία βάσει της Οδηγίας για τη Φυλετική Ισότητα σε όλες αυτές τις ομάδες, ανεξάρτητα από την επίσημη ονομασία τους.

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες της ΕΣΚΕ,⁸ δεν υπάρχει επίσημη καταγραφή των ποικίλων εκδηλώσεων του αντιτσιγγανισμού. Ωστόσο, σύμφωνα με την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (UN CERD), οι Ρομά στην Κύπρο αντιμετωπίζουν διακρίσεις και στιγματισμό και αποτελούν αντικείμενο ρατσιστικών στερεοτύπων, ρητορικής μίσους και ρατσιστικών επιθέσεων.⁹ Ομοίως, η Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων του ΟΗΕ (CESCR) σημείωσε ότι οι Ρομά βιώνουν επίμονες διακρίσεις.¹⁰

Δεν έχει διεξαχθεί έρευνα στην Κύπρο για την επικράτηση ρατσιστικών περιστατικών κατά των Ρομά. Φαίνεται ότι δεν υπάρχουν πολλά ρατσιστικά περιστατικά σε βάρος των Ρομά και ότι υπάρχει είναι «καμουφλαρισμένο» και δεν αναφέρεται στα κοινωνικά δίκτυα. Τα τελευταία χρόνια όμως οι Κύπριοι Ρομά αυτό-οργανώνονται και μέσω του συλλόγου τους αγωνίζονται για τα δικαιώματά τους. Μέσω της αυτό-οργάνωσής τους, προσπαθούν να γίνουν πιο ορατοί στην υπόλοιπη κοινωνία που δεν γνωρίζει για την ύπαρξή τους. Ρομά μέλη του Κυπριακού Συνδέσμου Ρομά δήλωσαν σε συνέντευξή τους ότι βιώνουν ρατσισμό κυρίως στον τομέα της απασχόλησης.¹¹

Η Κυπριακή Δημοκρατία ενέκρινε για πρώτη φορά νομοθεσία κατά των διακρίσεων το 2004 και ίδρυσε το Γραφείο του Επιτρόπου Διοίκησης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Διαμεσολαβητής) του οποίου οι αρμοδιότητες περιλαμβάνουν την εξέταση καταγγελιών για

---

⁷ Roma Civil Monitor (2018), Έκθεση Παρακολούθησης της Κοινωνίας των Πολιτών για την Εφαρμογή των Εθνικών Στρατηγικών Ένταξης των Ρομά στην Κύπρο: Εστίαση σε δομικές και οριζόντιες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής, Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁸ Συνέντευξη, 23 Ιουνίου 2022.

⁹ ΟΗΕ CERD, Συμπερασματικές Παρατηρήσεις για τις Συνδυασμένες Εικοστή Τρίτη και Εικοστή Τέταρτη Περιοδική Έκθεση της Κύπρου, CERD/C/CYP/CO/23-4, 2 Ιουνίου 2017, παράγραφοι 16, 18. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cerdcypco23-24-concluding-observations-combined-twenty-third-and>

¹⁰ UN CESCR, Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Cyprus, E/C.12/CY/CO/6, 28 Οκτωβρίου 2016, παράγραφος 13. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/ec12cypco6-concluding-observations-sixth-periodic-report-cyprus>

¹¹ Συγκεκριμένα ανέφεραν: «Όταν οι εργοδότες ακούνε ότι είμαστε Τουρκοκύπριοι Ρομά (Kurbet), αλλάζουν γνώμη και δεν μας απασχολούν». Σε συνέντευξη που έγινε με οικογένειες που ζουν σε απομονωμένες περιοχές (η περίπτωση των Πολεμιδιών) στη Λεμεσό, αναφέρθηκε ότι «Αυτή τη στιγμή στον οικισμό Πολεμίδα υπάρχουν 12 κατοικίες (περίπου 70 άτομα). Δεν έχουν όλοι νερό και ρεύμα γιατί δεν έχουν πιστοποιητικό διαμονής από την Υπηρεσία Διαχείρισης τουρκοκυπριακού σπιτιού».

διακρίσεις. Θύματα ρατσισμού, διακρίσεων ή ξενοφοβίας μπορούν επίσης να αναφερθούν στο Γραφείο Καταπολέμησης των Διακρίσεων της Αστυνομίας Κύπρου, το οποίο είναι αρμόδιο για την παρακολούθηση της διερεύνησης καταγγελιών ή αναφορών και για τη συνεργασία με αστυνομικούς ανακριτές για τον καλύτερο χειρισμό τέτοιων περιστατικών και την αποτελεσματικότερη επιβολή της σχετικής νομοθεσίας. Το γραφείο διατηρεί επίσης μητρώο περιστατικών που είναι ρατσιστικού χαρακτήρα ή έχουν ρατσιστικό κίνητρο.

Η ΜοΕΚΣΥ, μετά από εισήγηση της Αρχής Καταπολέμησης των Διακρίσεων στο Γραφείο Επιτρόπου Διοίκησης, προχώρησε τον Ιούνιο του 2014 στη δημιουργία της αντιρατσιστικής πολιτικής «Κώδικας Δεοντολογίας κατά του Ρατσισμού μαζί με Οδηγό Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών». ¹² Τον Μάιο του 2015 πραγματοποιήθηκε ένα συνέδριο σε όλη την Κύπρο κατά το οποίο παρουσιάστηκε και αξιολογήθηκε στοχαστικά η πιλοτική εφαρμογή του κώδικα. Η αξιολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής της αντιρατσιστικής πολιτικής, στην οποία συνέβαλαν τα επτά πιλοτικά σχολεία, οδήγησε γενικά σε θετικά αποτελέσματα όσον αφορά το επίπεδο ευαισθητοποίησης όλων των μελών της σχολικής κοινότητας για θέματα όπως ο ρατσισμός και οι διακρίσεις. ¹³ Ο Κώδικας Δεοντολογίας εφαρμόζεται σε όλα τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και σε ιδρύματα γενικής και δευτεροβάθμιας τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Δεν βρέθηκαν αρχεία ρατσιστικών περιστατικών κατά των Ρομά στο σχολικό περιβάλλον. Παρά τη θετική εξέλιξη, υπάρχουν αδυναμίες ως προς την εφαρμογή καθώς η θέσπιση του κώδικα δεοντολογίας δεν είναι υποχρεωτική για όλα τα σχολεία της Κύπρου. Τα σχολεία που επιθυμούν να συμμετάσχουν στο Δίκτυο Υποστήριξης για την εφαρμογή της αντιρατσιστικής πολιτικής πρέπει να το δηλώσουν, μέσω του σχολικού τους λογαριασμού, στην ηλεκτρονική πλατφόρμα εγγραφής του Κυπριακού Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (CPI). ¹⁴ Στον κώδικα δεοντολογίας γίνεται ειδική αναφορά στον αντιτσιγγανισμό ως μορφή ρατσισμού και περιγράφεται ως εξής:

«Ένας ξεχωριστός τύπος ρατσιστικής ιδεολογίας, που, ταυτόχρονα, συνδέεται με διαφορετικούς τύπους ρατσισμού. Ο αντιτσιγγανισμός είναι ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο που, στην πιο φανερή του μορφή, εκφράζεται μέσω της βίας, του μίσους, της εκμετάλλευσης και των διακρίσεων κατά των Ρομά. Ωστόσο, συχνά εκφράζεται μέσω βαθύτερων, πιο κρυφών και ασυνείδητων διακρίσεων κατά των Ρομά. Για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο ορισμένοι πολιτικοί, ακαδημαϊκοί ή πολίτες μιλούν ή απεικονίζουν τους Ρομά μπορεί τελικά να οδηγήσει σε διαχωρισμό, στιγματισμό, κοινωνική επιθετικότητα και κοινωνικοοικονομικό αποκλεισμό. Ο αντιτσιγγανισμός χρησιμοποιείται ως τρόπος για να δικαιολογηθεί και να αναπαράχθει ο αποκλεισμός των Ρομά, καθώς και ένας τρόπος εξορθολογισμού της υποτιθέμενης κατωτερότητάς τους, με βάση την ιστορική δίωξη και τα αρνητικά στερεότυπα που τους αποδίδονται». ¹⁵

¹² Ο Κώδικας και ο Οδηγός οριστικοποιήθηκαν και αναρτήθηκαν στον ιστότοπο του ΥΠΠΕΣΥ στις 13 Ιουνίου 2014. Την ίδια ημέρα, το ΥΠΠΕΣΥ πραγματοποίησε συνέντευξη Τύπου όπου χαιρετισμό απηύθυναν το ΥΠΠΕΣΥ και ο επικεφαλής της Αρχής κατά των Διακρίσεων, ενώ ο Κώδικας και ο Οδηγός παρουσίασαν τους συγγραφείς τους.

¹³ Ibid.

¹⁴ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Διαθέσιμο σε: https://www.pi.ac.cy/pi/index.php?option=com_content&view=article&id=1574&Itemid=455&lang=el (ανακτήθηκε στις 16 Ιουλίου 2022).

¹⁵ Ο ορισμός του αντιτσιγγανισμού αναπαράγεται στον «Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών», σελ. 13. Διαθέσιμο σε: <http://naos.risbo.org/wp-content/uploads/2017/04/Cyprus-antiracism-code.pdf> (ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2022).

Αν και υπάρχει μεταφρασμένο φυλλάδιο στην τουρκική γλώσσα για γονείς,¹⁶ Οι γυναίκες Ρομά δήλωσαν ότι «δεν υπήρχαν πληροφορίες για αυτόν τον κώδικα στην κοινότητα των Ρομά. Ενώ υπάρχουν διάφορα περιστατικά που δεν καταγράφονται ποτέ. Υπάρχουν επεισόδια μεταξύ παιδιών (Ρομά και μη) και μεταξύ δασκάλων και παιδιών Ρομά».

Οι δράσεις που πραγματοποιούνται από τα διάφορα υπουργεία, κρατικούς φορείς και αρμόδιες υπηρεσίες αφορούν γενικά μέτρα που καλύπτουν όλες τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Η εφαρμογή του «Κώδικα Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού – Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών» δεν φέρνει δραστικά αποτελέσματα στην κοινότητα των Ρομά. Η έλλειψη οργανωμένων και συντονισμένων δράσεων σε όλα τα υπουργεία σε συνεργασία με την κοινότητα των Ρομά δεν βελτιώνει την τρέχουσα κατάσταση των Ρομά καθημερινά σε όλους τους τομείς, αλλά αντίθετα τη δυσκολεύει.

Παρά την αναγνώριση του αντιτσιγγανισμού στον κώδικα δεοντολογίας, Η ΕΣΚΕ δεν περιλαμβάνει την καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού ως αυτόνομο ούτε ως οριζόντιο στόχο. Αντίθετα, η ΕΣΚΕ περιλαμβάνει «τη διασφάλιση της ισότητας, της ένταξης και της συμμετοχής ως οριζόντιο στόχο», βάσει του οποίου αντιμετωπίζει τις διακρίσεις και τον ρατσισμό κατά των Ρομά. Η ΕΣΚΕ είναι αλληλένδετη με την «Εθνική Στρατηγική για την Προστασία και Προαγωγή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», η οποία έχει εγκριθεί με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 2ας Ιουνίου 2021. Σύμφωνα με την ΕΣΚΕ, όσον αφορά τους Ρομά, Η ΕΣΠΑΔΑ περιλαμβάνει τους Ρομά που ζουν στην Κύπρο στις ομάδες-στόχους, με βάση τις συστάσεις διεθνών φορέων και επιδιώκει την καταπολέμηση των διακρίσεων και την εξάλειψη τυχόν εμποδίων που συναντούν στην εφαρμογή και άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

2.2. Εκπαίδευση

Αν και τα μέτρα που ελήφθησαν με την πάροδο του χρόνου απέφεραν σημαντικά αποτελέσματα, η εκπαίδευση για τους Ρομά στην Κύπρο πρέπει να είναι πιο ελκυστική. Πολλά παιδιά Ρομά αντιμετωπίζουν τεράστιες προκλήσεις στο σχολείο επειδή η γλώσσα διδασκαλίας (ελληνικά) δεν είναι στη μητρική τους γλώσσα (Τουρκικά και Γκουρμπέτσα). Το γεγονός ότι υπάρχουν ακόμη μαθητές Ρομά που δεν ολοκληρώνουν τη βασική τους εκπαίδευση και στη συνέχεια δεν μπορούν να βρουν δουλειά χτυπά το καμπανάκι ότι πρέπει να ληφθούν πιο άμεσα και κατάλληλα μέτρα γι' αυτούς. Η κρίση του Covid-19 έχει επιδεινώσει την κατάσταση των Κύπριων Ρομά. Η παροχή σε παιδιά Ρομά με κατάλληλα και ικανοποιητικά επίπεδα εκπαίδευσης θα τους δώσει τις βασικές γνώσεις και δεξιότητες που θα τους επιτρέψουν να σπάσουν τον φαύλο κύκλο της περιθωριοποίησης και της φτώχειας. Για το σκοπό αυτό,¹⁷

Τα παιδιά Ρομά ομαδοποιούνται σε σχολεία με πολύγλωσσους μαθητές και συγκεκριμένα με τουρκόφωνους μαθητές. Μια έκθεση για τις διακρίσεις κατά των Ρομά από το 2012 αναφέρει ότι αν και «Προσφέρονται μαθήματα υποστήριξης της ελληνικής γλώσσας σε μη ελληνόφωνους, το κράτος δεν είναι σε θέση να αποφύγει τον σχολικό διαχωρισμό των τουρκόφωνων μαθητών, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι Ρομά». Επιπλέον, η έκθεση συνοψίζει τις κύριες καταγγελίες που υποβλήθηκαν στον φορέα ισότητας όλα αυτά τα χρόνια ως εξής: «θρησκευτικές ομολογίες, απαλλαγή από τα θρησκευτικά μαθήματα,

¹⁶Ενημερωτικό φυλλάδιο για γονείς (2017-2018): Ελληνικά, Αγγλικά, Ρώσικα, Αραβικά, Τουρκικά, Ρουμάνικα, Βουλγαρικά. Η τουρκική έκδοση του φυλλαδίου είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: https://www.pi.ac.cy/pi/files/epimorfosi/antiratsistiki/parents_leaflet_turk_28sep2017.pdf (ανακτήθηκε στις 16 Ιουλίου 2022).

¹⁷ Το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης, που ανήκει στη ΜοΕΚΣΥ, διενεργεί κάθε χρόνο έρευνα αλφαριθμητισμού, εξετάζοντας ουσιαστικά το επίπεδο γνώσεων των μαθητών της Γ' και ΣΤ' δημοτικού και τα αποτελέσματα αποστέλλονται στα σχολεία, για ανάλογο χειρισμό. Εάν το διοικητικό συμβούλιο ενός σχολείου ζητήσει υποστήριξη από το Υπουργείο, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας, τότε το Υπουργείο προβαίνει στις απαραίτητες ενέργειες για ανάλογη υποστήριξη. Διαθέσιμο στο: <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/01/EX-OFFICIO-REPORT-ROMA.pdf> (ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2022).

σχολικός διαχωρισμός και το περιεχόμενο και η μέθοδος εκπαίδευσης των μαθητών Ρομά».¹⁸

Η CERD του ΟΗΕ έχει επισημάνει τη χαμηλή φοίτηση στο σχολείο και τα υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης των Ρομά,¹⁹ ενώ η Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW) εξέφρασε τις ανησυχίες της για τον δυσανάλογο αριθμό κοριτσιών Ρομά που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πρόσβαση σε εκπαίδευση υψηλής ποιότητας.²⁰

Σημειώθηκε επίσης ότι η δημιουργία δύο χωριστών οικισμών είχε ως συνέπεια και τον σχολικό διαχωρισμό των παιδιών.²¹ Φαινόμενα «λευκής πτήσης» είχαν αναφερθεί στο παρελθόν από σχολείο στο οποίο φοιτούσαν Ρομά. Οι περισσότεροι από τους μαθητές Ρομά που φοιτούν σήμερα σε δημόσια σχολεία είναι συγκεντρωμένοι σε ένα σχολείο, το 18ο Δημοτικό Σχολείο Λεμεσού. Μια παλιά μελέτη του 2007 διαπίστωσε ότι Ελληνοκύπριοι γονείς προσπάθησαν να μεταφέρουν τα παιδιά τους σε άλλα σχολεία όταν υπήρχε μεγάλος αριθμός μεταναστών ή μη Ελληνοκυπρίων μαθητών στο σχολείο τους. Εάν δεν καταφέρουν να τους απομακρύνουν, τους δίνουν οδηγίες να αποφεύγουν την επαφή με παιδιά Ρομά, ενώ οι δάσκαλοι έχουν παραδεχτεί ανοιχτά ότι είναι ρατσιστές προς τους Ρομά και ότι αυτοί (οι δάσκαλοι) δεν πιστεύουν ότι οι Ρομά μπορούν να ενσωματωθούν.²² Αντιμετωπίζονται ως μαθητές με ειδικές γλωσσικές απαιτήσεις, παρά το γεγονός ότι η Κύπρος έχει επικυρώσει μια σειρά από διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και συμβάσεις για συγκεκριμένα δικαιώματα στον τομέα της εκπαίδευσης.

Το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου δεν έχει επίσημη πολιτική κατά του σχολικού διαχωρισμού. Η πολιτική εγγραφής των παιδιών με βάση τη διεύθυνση κατοικίας τους εφαρμόζεται αυστηρά, ακόμη κι αν αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού μαθητών Ρομά στο ίδιο σχολείο. Έκθεση χώρας του 2021 για τη μη διάκριση²³ που εκπονήθηκε από Ευρωπαίους νομικούς εμπειρογνώμονες για την ισότητα των φύλων και τη μη διάκριση δείχνει ότι τα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση σε σχέση με την πανδημία είχαν δυσανάλογο αντίκτυπο στα παιδιά μεταναστών και Ρομά, τα οποία δεν εφοδιάζονταν συνεχώς και επαρκώς με υλικό και συνδεσιμότητα προκειμένου να μπορεί να παρακολουθεί μαθήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Ως αποτέλεσμα του οικιστικού διαχωρισμού, τα παιδιά Ρομά συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένα σχολεία. Ωστόσο, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με τον αριθμό τους στην εκπαίδευση, επειδή οι Ρομά θεωρούνται από τις αρχές ως αχώριστοι από τους Τουρκοκύπριους και δεν διατηρούνται ξεχωριστά στοιχεία. Τα παιδιά Ρομά διδάσκονται ιστορία και θρησκεία από Τουρκοκύπριο δάσκαλο, το περιεχόμενο του οποίου είναι σχετικό

¹⁸ Roma Civil Monitor (2018), Έκθεση Παρακολούθησης της Κοινωνίας των Πολιτών για την Εφαρμογή των Εθνικών Στρατηγικών Ένταξης των Ρομά στην Κύπρο: Εστίαση σε δομικές και οριζόντιες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής, Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στο: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-cyprus-2017-eprint-fin-2.pdf>

¹⁹ Ibid, παράγραφος 18.

²⁰ UN CEDAW, Συμπερασματικές Παρατηρήσεις για την Όγδοη Περιοδική Έκθεση της Κύπρου, CEDAW/C/CYP/CO/8, 25 Ιουλίου 2018, παράγραφος 34(δ). Διαθέσιμο σε: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cedawccypco8-concluding-observations-eighth-periodic-report>

²¹ ECRI (2016), Η Πέμπτη Έκθεση για την Κύπρο. Διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-cyprus/16808b563b>, παράγραφος 91. Βλέπε επίσης Demetriou, C. (2021), Cyprus Country Report Non-discrimination, European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination, ό.π., σελ. 57, 59.

²² Panayiotopoulos, C. and Nicolaidou, M. (2007), At a Crossroads of Civilizations: Multicultural Educational Provision in Cyprus Through the Lens of a Case Study, European Journal of Intercultural Studies, Τόμος 18, Τεύχος 1, Μάρτιος 2007, σελ. 69. Βλέπε επίσης: Demetriou, C. (2021), Cyprus Country Report Non-discrimination, European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination, id., p. 57.

²³ <https://www.equalitylaw.eu/downloads/5529-cyprus-country-report-non-discrimination-2021-1-91-mb>

με την ιστορία και τη θρησκεία των Ρομά (Ισλάμ). Ένα απογευματινό πρόγραμμα με τίτλο «Ιστορία-Γλώσσα-Πολιτισμός» προσφέρθηκε σε παιδιά Τουρκοκύπριων και Ρομά από τα Εκπαιδευτικά Κέντρα του Υπουργείου Παιδείας το 2016-2017, το οποίο περιλάμβανε εβδομαδιαίο μάθημα με έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά των Τουρκοκυπρίων/Ρομά. Το πρόγραμμα δεν επαναλήφθηκε τα επόμενα χρόνια λόγω έλλειψης ζήτησης.

Τον Δεκέμβριο του 2020, το Γραφείο του Διαμεσολαβητή, υπό την ιδιότητά του ως ΝΗΡΙ, δημοσίευσε μια έκθεση μετά από αυτοκίνητη έρευνα για την κατάσταση των Ρομά, βασιζόμενη σε διαβουλεύσεις με τον Σύνδεσμο CypRom, τις αρμόδιες αρχές και μια επιτόπια επίσκεψη σε Ρομά οικισμό στο κέντρο της παλιάς πόλης της Λεμεσού. Η έκθεση προσδιόρισε την εκπαίδευση ως έναν τομέα όπου η κοινότητα των Ρομά αντιμετωπίζει τα περισσότερα προβλήματα. Η έκθεση κατέγραψε την απουσία μέτρων προσαρμογής και υποβοήθησης για τη διευκόλυνση της σχολικής ένταξης, με αποτέλεσμα οι μαθητές να εγκαταλείψουν πρόωρα το σχολείο. Τα μέτρα ενθάρρυνσης της σχολικής φοίτησης που ισχύουν χρόνια τώρα, όπως επιπλέον μαθήματα ελληνικής γλώσσας, οικονομική ενίσχυση βιβλίων, μεταφορές, στολές, χαρτικά, δωρεάν πρωινό και μεσημεριανό κ.λπ., δεν απέδωσαν αποτελέσματα. καθώς οι εγγραφές στο σχολείο παραμένουν χαμηλές και οι αριθμοί σχετικά με την εγκατάλειψη του σχολείου παραμένουν αρκετά υψηλοί. Η έκθεση σημείωσε ότι οι Ρομά αντιμετωπίζουν προβλήματα στην επικοινωνία με τις αρχές που δεν καταβάλλουν ιδιαίτερη προσπάθεια για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας και την εξυπηρέτησή τους, επισημαίνοντας την έντονη απουσία μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την ένταξη των Ρομά σε όλους τους τομείς της ζωής.²⁴

Στον τομέα της εκπαίδευσης, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ, το ΥΠΠΘ στοχεύει στην αποτελεσματική και ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλα τα παιδιά Ρομά ώστε να μπορούν να συμμετέχουν σε όλες τις μορφές και στάδια εκπαίδευσης, με τα απαραίτητα μέτρα που θα προάγουν την προσωπική τους ανάπτυξη. χωρίς να αναγνωρίζεται ότι ο διαχωρισμός είναι μεταξύ των εμποδίων για την πρόσβαση στην ποιοτική εκπαίδευση. Το ΥΠΠΘ έθεσε δύο στόχους και στόχους ως εξής: η πλειονότητα των παιδιών Κύπριων Ρομά πρέπει να ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση μέχρι την ηλικία των δεκαπέντε ετών ή να ολοκληρώσει έναν κύκλο κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης («γυμνάσιο»), ό,τι προηγηθεί. και, για τη μείωση του χάσματος στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή στην επαγγελματική/τεχνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Όπως αναφέρεται στην ΕΣΚΕ, για την επίτευξη αυτών των στόχων, το ΥΠΠΘ εξετάζει την εισαγωγή ενός βασικού προγράμματος από την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση για την αντιμετώπιση του προβλήματος των μαθητών που κινδυνεύουν να εγκαταλείψουν το σχολείο, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών Ρομά. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (SRSP) της ΕΕ.²⁵

Επιπλέον, το ΥΠΠΘ αναλαμβάνει στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ να λάβει μέτρα για την κάλυψη των ειδικών αναγκών των μαθητών Ρομά στην Κύπρο που είναι εγγεγραμμένοι σε δημόσια σχολεία, όπως η απασχόληση Τουρκοκύπριου εκπαιδευτικού και μεταφραστή (Τουρκικά/Ελληνικά), τις διατάξεις του δωρεάν γεύματα σε παιδιά που φοιτούν στο εθελοντικό ολοήμερο σχολείο, καθώς και παροχή εξοπλισμού πληροφορικής και σύνδεσης στο Διαδίκτυο.

Αναγνωρίζοντας ότι οι επενδύσεις στην εκπαίδευση ξεκινούν από την πρώιμη παιδική ηλικία, οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας του Υφυπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, προκειμένου να ενισχύσουν τη διαθεσιμότητα αλλά και την οικονομική προσιτότητα των

---

²⁴ NHRI (2020), Θέση του Επιτρόπου Διοίκησης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (NHRI) σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης της κοινότητας των Ρομά στην Κύπρο.

²⁵ Ibid.

προγραμμάτων κοινωνικής μέριμνας για παιδιά, ειδικά κάτω των τριών, οκτώ και 12 ετών, επιδοτούν ΜΚΟ ή τοπικές αρχές για τη λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων.

Επιπλέον, προκειμένου να διασφαλιστεί η εύκολη μετάβαση μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης, το ΥΠΠΠΟ παρέχει ψυχολογική βοήθεια μέσω ψυχολογικών αξιολογήσεων και συμβουλευτικών συνεντεύξεων σε μαθητές Ρομά που είναι εγγεγραμμένοι στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, βάσει του Σχεδίου Δράσης του Υπουργείου Οικονομικών για τη διευκόλυνση της μετάβασης μεταξύ πρωτοβάθμιας και κατώτερης εκπαίδευσης. δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές, συμπεριλαμβανομένων των Τουρκοκυπρίων Ρομά.

Μία από τις βασικές πολιτικές που προωθεί συστηματικά το ΥΠΠΠΘ αφορά την αξιολόγηση των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα, η οποία τόσο στην προσχολική όσο και στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση γίνεται μέσω της Έκθεσης Σχολικής Προόδου (SPR).²⁶ που ολοκληρώνεται δύο φορές το χρόνο, στο τέλος του πρώτου (μέσα Ιανουαρίου) και προς το τέλος του δεύτερου τριμήνου (αρχές Ιουνίου). Αυτό που παρατηρείται στην αξιολόγηση της προσχολικής εκπαίδευσης είναι ότι, ενώ τα τουρκόφωνα παιδιά/Ρομά διδάσκονται τουρκικά, δεν γίνεται αξιολόγηση της επίδοσής τους στα τουρκικά. Η τουρκική γλώσσα δεν είναι στον πίνακα αξιολόγησης. Δεν υπάρχει άλλο έντυπο αξιολόγησης επιδόσεων/προόδου ειδικά για τους Ρομά. Με αυτήν την αναφορά μπορούμε να εντοπίσουμε τομείς δύναμης και τομείς όπου μπορεί να χρειαστούν βελτιώσεις για την ενίσχυση της μάθησης των μαθητών.²⁷

Ως εκ τούτου, η διασφάλιση της πρόσβασης, της συνεχούς φοίτησης και της καλύτερης σχολικής επίδοσης των παιδιών Ρομά στα σχολεία (προσχολική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση) είναι το κλειδί για την ένταξή τους στην κοινωνία και τη διασφάλιση, στο μέλλον, καλύτερης ποιότητας ζωής.

2.3. Εργασία

Το αυξανόμενο ποσοστό των νέων Ρομά εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης είναι ένα ανησυχητικό σημάδι ότι η μετάβαση από την εκπαίδευση στην απασχόληση και σε άλλους τομείς δεν είναι αποτελεσματική,²⁸ με το UN CEDAW να εκφράζει ιδιαίτερη ανησυχία σχετικά με την περιορισμένη πρόσβαση των γυναικών Ρομά στην αγορά εργασίας.²⁹ Ως εκ τούτου, η βελτίωση της κατάστασης απασχόλησης των Ρομά στην Κύπρο αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες για τη διασφάλιση της κοινωνικοοικονομικής ένταξής τους.³⁰

Η βελτίωση της απασχόλησης των Ρομά στην Κύπρο σχεδιάζεται μέσω βασικών διαθέσιμων υπηρεσιών για ολόκληρο τον πληθυσμό των ευάλωτων ομάδων. Η ΕΣΚΕ περιλαμβάνει ότι «όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία, συμπεριλαμβανομένων των Κύπριων Ρομά, μπορούν να εγγραφούν ως άνεργοι στα περιφερειακά και τοπικά γραφεία της Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης (PES) όπου προσφέρονται υπηρεσίες απασχόλησης» και ότι οι αξιωματικοί του PES τους βοηθούν στην εύρεση εργασίας, μέσω αναζήτησης εργασίας και υπηρεσίες τοποθέτησης. Επιπλέον, Η ΕΣΚΕ επισημαίνει ότι στην περίπτωση ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες ανέργων, παρέχονται εξειδικευμένες υπηρεσίες

²⁶ Ενιαίο Σύστημα Αξιολόγησης Μαθητή / Μαθήτριας (ΕΣΑ), Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Δεκέμβριος [Ενιαίο Σύστημα Αξιολόγησης Φοιτητών (ΕΕΑ), Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Δεκέμβριος]. Διαθέσιμο σε: <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp9241b> (ανακτήθηκε στις 16 Ιουλίου 2022).

²⁷ Ibid.

²⁸ Σοφοκλέους, Στο: Πολιτική Ένταξη των Ρομά: Ανάγκη βελτίωσης της πρόσβασης στην εκπαίδευση και στην απασχόληση [Σοφοκλέους, Στο: Πολιτική Ένταξη των Ρομά: Ανάγκη βελτίωσης της πρόσβασης στην εκπαίδευση και την απασχόληση]. Διαθέσιμο σε: <https://www.sofokleousin.gr/entaksi-ton-roma-anagki-veltiosis-tis-prosvasis-stin-ekpaideysi-k> (ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2022).

²⁹ Ibid, παράγραφος 36 (ε).

³⁰ Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά Κύπρου 2021-2030. Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu-country/cyprus_en (Ανακτήθηκε στις 5 Ιουνίου 2022).

εξατομικευμένης προσέγγισης και καθοδήγησης μέσω της εφαρμογής ενός ατομικού σχεδίου δράσης.

«Πολλοί από την κοινότητά μας είναι αναλφάβητοι, κάποιος πήγαν μέχρι την πρώτη ή τη δεύτερη τάξη του δημοτικού σχολείου, άλλοι δεν πήγαν ποτέ σχολείο, κάτι που δεν βοηθά την όλη κατάσταση, με το θέμα της απασχόλησης». (Συνέντευξη Ρομά)

Αυτό είναι ιδιαίτερα προβληματικό, καθώς λόγω της κρίσης του Covid19, η εγγραφή και η ανανέωση κάρτας γίνονται μόνο ηλεκτρονικά. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι Κύπριοι Ρομά πρέπει να αναζητήσουν βοήθεια για την ηλεκτρονική εγγραφή και, όταν είναι απαραίτητο, να επικοινωνήσουν απευθείας με τις αρχές.

ΣΗ ΕΣΚΕ, οι αρχές απασχόλησης σχεδιάζουν να εκπαιδεύσουν και να επανεκπαιδεύσουν ανέργους και χαμηλόμισθους εργαζόμενους, με ιδιαίτερη έμφαση στους δικαιούχους κοινωνικών παροχών. Επίσης, με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου ανανεώθηκαν τα τρέχοντα επιτυχημένα σχέδια για επιδότηση της απασχόλησης ανέργων, ατόμων με αναπηρία, χρόνιων ασθενών και νέων έως 29 ετών. Η Υπηρεσία Διαχείρισης Επιδομάτων Πρόνοιας εφαρμόζει μηχανισμούς ενεργοποίησης των δικαιούχων του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (GMI) για όσους είναι σε θέση να εργαστούν. Οι ωφελούμενοι ενημερώνονται για την υποχρέωσή τους να συμμετέχουν σε προγράμματα ειδικής κατάρτισης και κοινωφελούς εργασίας και να αποδέχονται οποιαδήποτε εργασία τους προσφερθεί.

Αυτό όμως που μπορεί να είναι προβληματικό είναι ότι οι Ρομά δεν γνωρίζουν καλά ελληνικά και αυτό μπορεί να περιορίσει την εμπέλεια και την αποτελεσματικότητα των σχεδιαζόμενων μέτρων. Είναι σημαντικό να πραγματοποιούνται συναντήσεις με αρμόδιους υπαλλήλους παρουσία τουρκολόγου (μεταφραστή) για να ενημερώνονται για αυτές τις προσπάθειες. Με αυτόν τον τρόπο, οι νέοι Ρομά δεν θα εξαρτώνται από το GMI για τα προς το ζην, αλλά αφού λάβουν την απαραίτητη εκπαίδευση θα μπορούν να βρουν δουλειά. Επίσης, θα ήταν σημαντικό για κάθε υπουργείο να διαθέτει ικανούς υπαλλήλους που να εξυπηρετούν όλες τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά.

2.4. Φροντίδα υγείας

Σύμφωνα με την κυπριακή νομοθεσία, πρόσβαση σε κρατικές ιατρικές υπηρεσίες και ιδρύματα παρέχεται σε όλους ανεξαιρέτως. Παρέχονται δωρεάν ή μειωμένα τέλη υγειονομικής περίθαλψης σε ορισμένες ομάδες του πληθυσμού, με βάση κριτήρια όπως το οικογενειακό εισόδημα, το καθεστώς απασχόλησης και το καθεστώς στέγασης. Τα δικαιώματα υγειονομικής περίθαλψης των ευρωπαϊών πολιτών βασίζονται στη νομοθεσία της ΕΕ, ενώ οι αιτούντες άσυλο και οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες αντιμετωπίζονται ως Κύπριοι και ως εκ τούτου δικαιούνται παροχές υγειονομικής περίθαλψης. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ο Υπουργός Υγείας εγκρίνει την παροχή δωρεάν υπηρεσιών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε άτομα που διαμένουν παράνομα στην Κύπρο, με βάση τις ειδικές περιστάσεις της κάθε περίπτωσης, ιδίως όταν πρόκειται για έγκυες γυναίκες ή παιδιά.

«Πολλοί Ρομά δεν γνωρίζουν για το ΓΕΣΥ [το Γενικό Σύστημα Υγείας] και δεν είναι εγγεγραμμένοι στο ΓΕΣΥ. Όταν χρειάζονται φροντίδα, πηγαίνουν στις πρώτες βοήθειες. Επίσης, η επικοινωνία, κυρίως με γιατρούς και νοσηλευτές, είναι πολύ δύσκολη γιατί οι Ρομά δεν ξέρουν καλά ελληνικά για να καταλάβουν τι τους συμβαίνει». (Συνέντευξη Ρομά)

«Πολλοί Ρομά πηγαίνουν στα κατεχόμενα όταν έχουν κάτι σοβαρό για την υγεία τους και χρειάζονται θεραπεία ή χειρουργική επέμβαση. Βασικό πρόβλημα είναι η έλλειψη επικοινωνίας και δεύτερον η έλλειψη εμπιστοσύνης στους γιατρούς των δημόσιων νοσοκομείων». (Ένας άλλος ερωτώμενος Ρομά)

Όσον αφορά την πρόσβαση των Ρομά σε υπηρεσίες δημόσιας υγείας, έχουν εντοπιστεί διάφορα ζητήματα, όπως η έλλειψη ενημέρωσης και καθοδήγησης για εγγραφή στο ΓΕΣΥ προκειμένου να απολαμβάνουν την ιατρική περίθαλψη που παρέχεται στους υπόλοιπους Κύπριους πολίτες. Το πρόβλημα αυτό συνδέεται με την περιθωριοποίηση της κοινότητας των Ρομά, ιδιαίτερα εκείνων των μελών της που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές και επιδεινώνεται από την απουσία εξειδικευμένων και στοχευμένων μέτρων για την ενημέρωση τους για το ΓΕΣΥ και την καθοδήγηση τους να εγγραφούν σε αυτό. Ένα άλλο βασικό εμπόδιο στο ζήτημα της προσβασιμότητας των Ρομά στις υπηρεσίες υγείας είναι το πρόβλημα επικοινωνίας τους με τους αρμόδιους υπαλλήλους και το ιατρικό ή παραϊατρικό προσωπικό, στο οποίο είτε προτιμούν να απευθύνονται σε γιατρούς και νοσοκομεία στα κατεχόμενα είτε, ακόμη χειρότερα, να παραμένουν χωρίς ιατρική βοήθεια. προσοχή.³¹

Δυστυχώς, στη ΕΣΚΕ δεν υπάρχουν λεπτομερείς αναφορές σε ορισμένα μέτρα που στοχεύουν σε θέματα υγείας, ευημερίας και συνθηκών διαβίωσης των Ρομά. Δεν είναι γνωστό αν υπάρχει σχετική πρόβλεψη για λήψη υγειονομικών μέτρων στους χώρους που διαμένουν Ρομά και ιδιαίτερα σε οικισμούς που βρίσκονται μακριά από το κέντρο της πόλης, σε υποβαθμισμένη και απομονωμένη περιοχή. Επίσης δεν είναι γνωστό εάν υπάρχει συστηματική συνεργασία του υπουργείου Υγείας με άλλες υπηρεσίες και δημόσιους φορείς προκειμένου να ελέγχεται συστηματικός οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά.

Επιπλέον, το Στρατηγικό Σχέδιο 2020-2022 του Υπουργείου Υγείας (ΥΥ)³² του Τμήματος Ιατρικών Υπηρεσιών και Υπηρεσιών Δημόσιας Υγείας, περιλαμβάνει στον πρώτο στόχο που αφορά «την προαγωγή και διατήρηση της δημόσιας υγείας/πρόληψη ασθενειών και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών» τέσσερις δράσεις. Ένα από αυτά αφορά τον έλεγχο και τη βελτίωση του προφίλ υγείας των ευπαθών ομάδων. Δεν γίνεται χωριστή αναφορά στους Ρομά, αλλά στα άτομα με αναπηρία, θύματα βίας και ανισότητας, εξαρτημένα άτομα, μετανάστες, θύματα εμπορίας ανθρώπων, κρατούμενους κ.λπ.

Η δεύτερη δράση αφορά την Προαγωγή της Υγείας και τη Βελτίωση της Προσβασιμότητας του Πληθυσμού στις Υπηρεσίες Υγείας. Η προαγωγή της υγείας για παιδιά και εφήβους, ιδίως σχολικής ηλικίας, γίνεται μέσω της Σχολικής Ιατρικής Υπηρεσίας. Στόχος της Σχολικής Ιατρικής Υπηρεσίας,³³ που περιλαμβάνει επισκέπτες υγείας και γιατρούς (παιδιάτρους, γενικούς ιατρούς) και καλύπτει όλα τα δημόσια σχολεία (331 δημοτικά, 16 ειδικά, 14 τεχνικά και 114 δευτεροβάθμια), έχει ως στόχο τη βελτίωση του επιπέδου υγείας (σωματική, πνευματική, ψυχική και κοινωνική), για την πρόληψη και να προωθήσουν έναν υγιεινό τρόπο ζωής για τα παιδιά σχολικής ηλικίας. Από αυτές τις δράσεις επωφελοούνται και τα παιδιά Ρομά που φοιτούν στα δημόσια σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Δεν έχουν αναπτυχθεί συνεπή προγράμματα πρόληψης, ούτε έχουν οργανωθεί ειδικά συστήματα υγείας, όπως η τακτική λειτουργία κινητών μονάδων υγείας και ψυχικής υγείας για την παροχή υπηρεσιών υγείας, όπου ζουν οι Ρομά. Το σύστημα υγείας της περιοχής δεν είναι προετοιμασμένο για διαπολιτισμική παροχή υπηρεσιών υγείας, όπως απαιτείται για τους Ρομά, και δεν είναι στελεχωμένο με τους απαραίτητους μεσολαβητές υγείας. Θετικά αποτελέσματα παρατηρούνται στον εμβολιασμό των παιδιών. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σημαντική βοήθεια παρέχουν και οι επισκέπτες υγείας. Τα ζητήματα υγείας των Ρομά πρέπει να αντιμετωπιστούν καθώς αφορούν μια ευάλωτη ομάδα του πληθυσμού με

³¹ Ex Officio Έκθεση του Επιτρόπου Διοίκησης και Προστασίας των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (NHRI) σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης της κοινότητας των Ρομά στην Κύπρο, 2020.

³² Υπουργείο Υγείας, Στρατηγικό Σχέδιο 2020-2022. Διαθέσιμο σε: [https://www.moh.gov.cy/moh/moh.nsf/E8765DF6DF924BDCC2257864003AC43F/\\$file/27.08.19%20Strategic%20Plan%202020-2022%20MoHent%20%rev20total%20.pdf](https://www.moh.gov.cy/moh/moh.nsf/E8765DF6DF924BDCC2257864003AC43F/$file/27.08.19%20Strategic%20Plan%202020-2022%20MoHent%20%rev20total%20.pdf) (ανακτήθηκε στις 10 Ιουλίου 2022).

³³ Σχολική Ιατρική Υπηρεσία. Διαθέσιμο σε: [https://www.moh.gov.cy/Moh/MOH.nsf/All/9C00CE29ACE114EDC225786C006E1722/\\$file/%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A5%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B1.pdf?OpenElement](https://www.moh.gov.cy/Moh/MOH.nsf/All/9C00CE29ACE114EDC225786C006E1722/$file/%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A5%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B1.pdf?OpenElement) (Ανακτήθηκε στις 20 Ιουλίου 2022).

συστηματικά προγράμματα πρόληψης, σταθερά στο χρόνο, με έμφαση στη φροντίδα στην περιγεννητική περίοδο, στην υγεία των βρεφών, στην παιδική ηλικία, στα προβλήματα ψυχικής υγείας και στις γυναίκες.

Μια θετική αναγνώριση της ΕΣΚΕ είναι ότι θα πρέπει να γίνουν περαιτέρω διευθετήσεις ώστε οι Ρομά να είναι καλύτερα ενημερωμένοι σχετικά με τον τρόπο πρόσβασης στην ιατρική περίθαλψη και τον τρόπο εγγραφής τους στο ΓΕΣΥ.

2.5. Στέγαση, βασικές υπηρεσίες και περιβαλλοντική δικαιοσύνη

Στην Κύπρο, οι Ρομά ζουν είτε σε ακίνητα που ανήκουν αρχικά σε Τουρκοκύπριους που μεταφέρθηκαν βίαια στις βόρειες περιοχές της Κύπρου (που ελέγχονται από την Τουρκία από την τουρκική εισβολή το 1974) και τώρα διαχειρίζονται από την κυβέρνηση RoC είτε σε προκατασκευασμένα σπίτια ή μονάδες που μοιάζουν με εμπορευματοκιβώτια σε ειδικά καθορισμένες περιοχές σε απομακρυσμένους απομονωμένους οικισμούς Ρομά εξαιρετικής βρωμιάς και φτώχειας (στην Πάφο και στη Λεμεσό). Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, ένας μεγάλος αριθμός Ρομά που ζούσαν στις βόρειες περιοχές της χώρας (ιδίως στη Μόρφου και την Αμμόχωστο) επέστρεψαν στις αρχικές τοπικές γειτονιές τους αλλά δεν έγιναν δεκτοί από την τοπική πλειοψηφία, η οποία τους αντιμετώπισε με εχθρότητα επειδή το έκανε. Δεν επιθυμεί να ζήσει κοντά στη Ρόμα. Το 2003, για να ικανοποιήσουν τους ντόπιους μη Ρομά κατοίκους, οι αρχές μετέφεραν στη συνέχεια τους Ρομά σε απομονωμένες περιοχές,³⁴ όπου ζουν σε πολύ κακές συνθήκες.³⁵ Η ECRl αντιτάχθηκε στην πολιτική κατασκευής προκατασκευασμένων κατοικιών για Κύπριους Ρομά σε απομονωμένες περιοχές εκτός Λεμεσού και Πάφου και λυπάται που αυτές οι δύο κατοικίες δεν έχουν ακόμη κατεδαφιστεί. Σύμφωνα με την ECRl, αυτή η μετεγκατάσταση ισοδυναμούσε με διαχωρισμό και κάλεσε τις αρχές να κλείσουν τους καταυλισμούς και να μετεγκαταστήσουν τους Κύπριους Ρομά σε περιοχές όπου μπορούν να αναμειχθούν και να ενσωματωθούν με την υπόλοιπη κοινωνία.³⁶ Παρόμοιες ανησυχίες εξέφρασε ο Διαμεσολαβητής της Κυπριακής Δημοκρατίας στην έκθεσή του το 2003.³⁷ Στο δελτίο πληροφοριών του 2013 για τους Ρομά στην Κύπρο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σημείωσε ότι αυτοί οι δύο οικισμοί με προκατασκευασμένα σπίτια βρίσκονταν σε απομακρυσμένες περιοχές και υπήρχε κίνδυνος να προωθήσουν τον διαχωρισμό.³⁸

Οι κάτοικοι που μένουν στα πρώην τουρκοκυπριακά σπίτια, που διατηρούνται από την κρατική υπηρεσία διαχείρισης περιουσίας τουρκοκυπριακού κράτους, πληρώνουν ένα πολύ μικρό ποσό ενοικίου κάθε μήνα στην κυβέρνηση και θα το κάνουν έως ότου οι αρχικοί ιδιοκτήτες τους, που επί του παρόντος ζουν στο Τουρκοκρατούμενες περιοχές της χώρας, να επιστρέψουν για να διεκδικήσουν εκ νέου τις περιουσίες. Το ενοίκιο τους αυξήθηκε το 2017 ως μέρος του σχεδίου του Υπουργού Εσωτερικών για τροποποίηση των

---

³⁴ Roma Civil Monitor (2019), Έκθεση Παρακολούθησης της Κοινωνίας των Πολιτών για την Εφαρμογή των Εθνικών Στρατηγικών Ένταξης των Ρομά στην Κύπρο: Αξιολόγηση της προόδου σε τέσσερις βασικούς τομείς πολιτικής της στρατηγικής, Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο σε: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-cyprus-2018-eprint-fin.pdf> (ανακτήθηκε στις 10 Ιουλίου 2022).

³⁵ Demetriou, C. (2021), Cyprus Country Report Non-Discrimination, European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non Discrimination, σελ. 62-63.

³⁶ ECRl (2016), Η Πέμπτη Έκθεση για την Κύπρο. Διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-cyprus/16808b563b> (ανακτήθηκε στις 19 Ιουλίου 2022).

³⁷ Demetriou, C. (2021), Έκθεση Χώρας Κύπρου για την απαγόρευση των διακρίσεων, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Νομικών Εμπειρογνομόνων για την Ισότητα των Φύλων και τη Μη διάκριση, σελ. 63

³⁸ Στο αρχείο με τον συγγραφέα. Το ενημερωτικό δελτίο του 2017 αναφέρει απλώς ότι η εφαρμογή αυτών των πρωτοβουλιών στέγασης θα πρέπει να παρακολουθείται στενά. Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/factsheet_2.pdf

απαρχαιωμένων διαδικασιών και εισαγωγή δικαιότερης κατανομής των τουρκοκυπριακών περιουσιακών στοιχείων στους δικαιούχους.³⁹

Χαρακτηριστικό παράδειγμα προέρχεται από μια συνέντευξη με μια γυναίκα Ρομά, η οποία ανέφερε ότι ορισμένα σπίτια εξακολουθούν να στερούνται βασικών αγαθών (ειδικά στην περιοχή Πολεμίδα), όπως ηλεκτρισμό και νερό καθώς και βασικές υγιεινές. Τα περισσότερα σπίτια Ρομά στην περιοχή του Αγίου Αντωνίου είναι κατεστραμμένα. Όπως είπε, η ίδια και άλλοι έχουν επικοινωνήσει με την αρμόδια υπηρεσία, αλλά λόγω της μεγάλης καθυστέρησης αναγκάστηκαν να επισκευάσουν τα σπίτια τους πολλές φορές μόνοι τους για να αποφύγουν τυχόν ατυχήματα και τραυματισμούς. Τα τελευταία χρόνια, έχουν γίνει προσπάθειες για την αναγέννηση της παλιάς τουρκοκυπριακής συνοικίας της Λεμεσού και ορισμένα από τα παλιά σπίτια επισκευάστηκαν, αλλά ο ρυθμός των επισκευών είναι αργός και η κατάσταση των σπιτιών παραμένει υποτυπώδης και συχνά ακατάλληλη για ανθρώπινη κατοικία.⁴⁰

Σύμφωνα με τη θέση της Επιτρόπου Διοίκησης και Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁴¹ ως Εθνικό Ίδρυμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (NHRI) σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης της κοινότητας των Ρομά στην Κύπρο, αναφέρθηκε ότι η Τουρκοκυπριακή Υπηρεσία Διαχείρισης Περιουσίας (PMS) έχει την εξουσία να αντιμετωπίζει τις ανάγκες προσφύγων, εκτοπισμένων ή άλλων δικαιούχων, όπως π. ως Ρομά, με την προσωρινή τους διάθεση, ενώ παράλληλα μεριμνούν ώστε να μην παραβιάζονται τα δικαιώματα των ιδιοκτητών TK (Τουρκοκύπριων).⁴² Το PMS εξετάζει τις αιτήσεις Ρομά για στέγαση, ως μέρος της ευρύτερης τουρκοκυπριακής στεγαστικής πολιτικής. Η ευθύνη τους περιορίζεται στη «διαχείριση» των Τουρκοκυπρίων και δεν καλύπτει τη στέγαση όλων των Ρομά.⁴³

Το κύριο πρόβλημα που εντοπίζει το PMS είναι ότι, συχνά, πολλοί Ρομά εγκαταλείπουν τα σπίτια τους με «προσωπικά συμβόλαια» ή τα μεταφέρουν σε άλλες οικογένειες, χωρίς τη συμμετοχή ή την ενημέρωση του PMS. Μία ή δύο φορές το χρόνο, το ΠΜΣ ελέγχει και καταγράφει ποιος μένει στη στέγαση που παρέχεται στους Ρομά ή σε συγκεκριμένο χώρο στέγασης και, αφού κριθεί ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις, συνάπτεται συμφωνία και σχετική βεβαίωση χρήσης. του ακινήτου παραδίδεται στην οικογένεια. Τονίστηκε πάντως ότι το ΠΜΣ δεν μπορεί να προχωρήσει σε επισκευές αν δεν υπάρχουν συμβόλαια (για τη χρήση του ακινήτου).⁴⁴ Αναφέρεται επίσης ότι το ΠΜΣ δεν έχει άμεση επαφή με τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΥΕ) σε περίπτωση διαφόρων στεγαστικών προβλημάτων των Ρομά.

Η προηγούμενη NRSI αναφέρει δύο μέτρα που στοχεύουν να κλείσουν το χάσμα μεταξύ των Ρομά και της υπόλοιπης κοινωνίας: α) Επισκευές/βελτιώσεις σε 20 τουρκοκυπριακά σπίτια που κατοικούνται από Κύπριους Ρομά στην επαρχία Λεμεσού και σε 25 τουρκοκυπριακά σπίτια στην επαρχία Πάφου. β) Δημιουργία δύο στεγαστικών έργων για

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Demetriou, C. (2021), *Cyprus Country Report Non-discrimination*, European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination.

⁴¹ Τοποθέτηση του Επιτρόπου Διοίκησης και Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (NHRI) σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης της κοινότητας των Ρομά στην Κύπρο. Διαθέσιμο σε: <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/01/EX-OFFICIO-REPORT-ROMA.pdf> (ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2022).

⁴² Ibid.

⁴³ Σύμφωνα με τα στοιχεία της Υπηρεσίας Διαχείρισης, περίπου 66 οικογένειες Ρομά ζουν στην Επαρχία Λεμεσού, δέκα από αυτές ζουν στον οικισμό προκατασκευασμένων κατοικιών στα Πολεμίδα. Η Υπηρεσία διαχειρίζεται περίπου 2.000 τουρκοκυπριακές περιουσίες, ορισμένες από τις οποίες έχουν παραχωρηθεί σε οικογένειες Ρομά.

⁴⁴ Αυτεπάγγελτη Έκθεση της Επιτρόπου Διοίκησης και Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (NHRI) σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης της κοινότητας των Ρομά στην Κύπρο. Διαθέσιμο σε: <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/01/EX-OFFICIO-REPORT-ROMA.pdf> (ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2022).

Κύπριους Ρομά, το ένα στη Λεμεσό και το άλλο στην Πάφο, αποτελούμενα από 16 και 24 προκατασκευασμένες οικιστικές μονάδες αντίστοιχα, εξοπλισμένες με όλες τις βασικές ανέσεις όπως νερό (πόσιμο νερό) και παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, ηλιακό νερό θερμάστρες, αποχετευτικό σύστημα κ.λπ.

Παρά τα δύο σχέδια που έγιναν ειδικά για την Κύπρια Ρομά, η δεύτερη επιλογή δεν ήταν η πιο κατάλληλη. Αφενός, ο διαχωρισμός των οικογενειών Ρομά μεταξύ τους και αφετέρου η «μετακόμισή» τους σε οικισμό σε απομακρυσμένη περιοχή, σε κοντέινερ, έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ένταξή τους στην ευρύτερη κοινωνία. Έχει αρνητικό αντίκτυπο κυρίως σε γυναίκες και παιδιά που είναι απομονωμένα και δεν έχουν συχνή επαφή με άλλους Ρομά και μη. Οι Κύπριοι Ρομά αισθάνονται απομονωμένοι, χωρίς πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και μεταφορές. Επίσης, η κατάσταση των σπιτιών και η κακή κατάσταση επισκευής φέρνουν διάφορα προβλήματα υγείας στους κατοίκους Ρομά. Όλοι οι Ρομά που ζουν στον οικισμό Πολέμδια εκτίθενται σε περιβαλλοντικές απειλές για την υγεία.

Ένα άλλο βασικό ζήτημα είναι το θέμα των αναγκαστικών εξώσεων⁴⁵ που δεν σταμάτησε ποτέ. Οι αναγκαστικές εξώσεις πραγματοποιούνται συχνά από τις κυβερνήσεις χωρίς να πληρούν καμία από τις απαιτήσεις. Αρκετές φορές, αρμόδιοι υπάλληλοι της Τουρκοκυπριακής Υπηρεσίας Διαχείρισης Περιουσίας στη Λεμεσό επισκέφθηκαν οικογένειες Ρομά στα σπίτια τους και τις «απέιλησαν»/προειδοποίησαν ότι θα τους διώξουν από το σπίτι. Τρομοκρατημένοι Ρομά ζητούν βοήθεια από συγγενείς, σχολεία και τον Σύνδεσμο CypRom. Η τελευταία περίπτωση (που αναφέρεται από μια γυναίκα Ρομά, 30 ετών) συνέβη στις αρχές Ιουλίου 2022, κατά τη σύνταξη αυτής της έκθεσης, όταν αρμόδιος υπάλληλος επισκέφθηκε σπίτι Ρομά και με σκληρά και ρατσιστικά λόγια ενημέρωσε την οικογένεια ότι το Υπουργείο Εσωτερικών θα τους εκδιώξει. σύντομα από το σπίτι. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα παιδιά Ρομά φοιτούν στο θερινό σχολείο και η μητέρα τους είναι έξι μηνών έγκυος.

Το νέο ΕΣΚΕ, σχετικά με την βελτίωση των συνθηκών στέγασης του πληθυσμού των Ρομά στην Κύπρο, δεν ασχολείται με θέματα όπως ο διαχωρισμός, οι αναγκαστικές εξώσεις και οι κακές συνθήκες διαβίωσης των Ρομά· μόνο αυτόμιλά για τη δυνατότητα κοινωνικής στέγασης στο πλαίσιο του GMI, που παρέχεται σε όσους έχουν ανάγκη, συμπεριλαμβανομένων των Κύπριων Ρομά. Η ΕΣΚΕ δεν παρέχει καμία περιγραφή της τρέχουσας κατάστασης των Ρομά ούτε λύσεις στα προβλήματα που αναφέρθηκαν από την ECRl ή τον Επίτροπο Διοίκησης και Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Κύπρου (Συνήγορος του Πολίτη).⁴⁶ Επιπλέον, το νέο ΕΣΚΕ αποκαλύπτει έλλειψη ευαισθητοποίησης και/ή καμία πρόθεση εκ μέρους της RoC να αντιμετωπίσει οποιοδήποτε από τα κρίσιμα στεγαστικά ζητήματα. Επίσης, η Ενότητα 3.4 της ΕΣΚΕ δεν σχετίζεται τόσο με τα στεγαστικά ζητήματα αλλά με την κοινωνική υποστήριξη (που σχετίζεται κυρίως με το καθεστώς GMI κ.λπ.).

2.6. Κοινωνική προστασία

Σύμφωνα με το νέο ΕΣΚΕ, το RoC λαμβάνει μέτρα τόσο για την κοινωνική προστασία των ευάλωτων ομάδων συμπεριλαμβανομένων των Ρομά όσο και για την καταπολέμηση της φτώχειας. Κατά συνέπεια, Η ΕΣΚΕ επενδύει πολλά στο GMI. Συγκεκριμένα, η Κύπρος δεσμεύτηκε να εισαγάγει και να εφαρμόσει συγκεκριμένα προγράμματα για τους Ρομά. Το 2014, εισήγαγε το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (GMI),⁴⁷ που παρέχει παροχές όπως στέγαση, περίθαλψη και ανάγκες έκτακτης ανάγκης και αναπηρίας. Οι Ρομά επωφελούνται επίσης από το σύστημα GMI.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ο.π., σελ. 53 και της Ex Officio Έκθεσης του Διαμεσολαβητή 2020 Αναφορικά με τις Συνθήκες Διαβίωσης της Κοινότητας των Ρομά στην Κύπρο. Διαθέσιμο σε: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/01/Cyprus_RomaCommunity_Summary.pdf

⁴⁷ Το GMI απαιτεί πέντε χρόνια διαμονής στο ελεγχόμενο από το από το ελεγχόμενο τμήμα από το κυπριακό δημόσιο πριν από οποιαδήποτε αίτηση.

Ωστόσο, δεν επωφελήθηκαν όλοι οι Ρομά που ζουν στην Κυπριακή Δημοκρατία από το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Λόγω των χαμηλών επιπέδων αλφαριθμητισμού και των γλωσσικών φραγμών για τους Ρομά, οι αιτούντες ενδέχεται να μην έχουν όλα τα απαραίτητα έγγραφα για να αποδείξουν τη συνήθη διαμονή τους και μπορεί να αντιμετωπίσουν δυσκολίες να ανταποκριθούν στις αρχές. Μπορεί επίσης να μην έχουν αποδεικτικό διαμονής εάν ζουν με την ευρύτερη οικογένειά τους. Οι Ρομά συχνά δεν εμπιστεύονται τις αρχές, μερικές φορές λόγω των πληροφοριών που χρησιμοποιήθηκαν εναντίον τους στο παρελθόν.

Όπως αναφέρεται η ΕΣΚΕ, δεν υπάρχει σταθερή διάρκεια για την παροχή GMI. Ίσως ένα βασικό ζήτημα που καθυστερεί την εξέταση της αίτησης είναι η υποστελέχωση του ΣΥΕ από αρμόδιους υπαλλήλους. Κατά τη διάρκεια του χρόνου μετά την υποβολή της αίτησης, όσοι κάνουν αίτηση, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά, μπορούν να βοηθηθούν κάνοντας αίτηση για το έκτακτο επίδομα.⁴⁸

«Δεν υπάρχει δίκτυ ασφαλείας για τους Ρομά που περιμένουν μια απόφαση σχετικά με το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Τα άτομα που περιμένουν μια απόφαση για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα δεν μπορούν να έχουν εύκολη πρόσβαση στο Συμπληρωματικό Επίδομα Πρόνοιας. Μερικές φορές μπορούν να λάβουν βοήθεια, αλλά τον επόμενο μήνα σου λένε ότι δεν έχουν άλλα χρήματα για να σε βοηθήσουν και υπάρχουν οικογένειες που περιμένουν αυτή τη βοήθεια». (Ρομά ερωτώμενη, γυναίκα)

Η κάλυψη των αναγκών κοινωνικής πρόνοιας του πληθυσμού των Ρομά περιορίζεται στην πολιτική παροχών που εφαρμόζει το κράτος. Ο βαθμός ανταπόκρισης αυτών των παροχών στις ανάγκες των Ρομά παραμένει άγνωστος.

2.7. Κοινωνικές υπηρεσίες

Καταρχάς, πρέπει να αναφερθεί ότι στην ΕΣΚΕ, τόσο το θέμα της κοινωνικής προστασίας, των κοινωνικών υπηρεσιών, όσο και της παιδικής προστασίας κατατάσσονται στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο «Τομεακοί στόχοι», στην Ενότητα 4.4, υπό τον τίτλο «Κοινωνική Υποστήριξη» χωρίς ωστόσο, διακρίνοντας πλήρως αυτά τα ζητήματα. Επίσης, όπως βλέπουμε, οι πολιτικές και οι ενέργειές τους δεν αφορούν αποκλειστικά την κοινότητα των Ρομά, αλλά όλους τους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σημαντικό μέτρο που υλοποίησε η ΠΓ είναι η παροχή στήριξης στον Δικοινοτικό Πολυχώρο του Δήμου Λεμεσού. Το Κέντρο παρέχει κυρίως κοινωνικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες τόσο σε Ελληνοκύπριους όσο και σε Τουρκοκύπριους, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά της Κύπρου, που ζουν στη Λεμεσό. Το κέντρο λαμβάνει χρηματοδότηση για τα λειτουργικά του έξοδα μέσω του προγράμματος Grants in Aid του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας.

Επιπλέον, έχουν αναπτυχθεί δομές για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης, όπως μητροπόλεις, κοινωνικά παντοπωλεία των δήμων και μη κυβερνητικές οργανώσεις όπως ΚΕΠΑΚΥ και ΚΥΠΡΟΜ, Ροταριανός Όμιλος κ.λπ. Οι δομές αυτές απευθύνονται όχι μόνο σε Ρομά αλλά και σε άλλες ευάλωτες ομάδες πληθυσμού στην Κύπρο, που χρειάζονται επισιτιστική βοήθεια ή αντιμετωπίζουν άλλες επείγουσες ανάγκες (φάρμακα, βρεφικό γάλα κ.λπ.).

⁴⁸ Offsite news, Έκτακτο επίδομα/Ακρίβεια: Δείτε ποιοι το δικαιούνται - Τα ποσά [Έκτακτο επίδομα/Ακρίβεια: Δείτε ποιοι το δικαιούνται - Τα ποσά]. Διαθέσιμο σε: <https://www.offsite.com.cy/eidiseis/oikonomia/ektakto-epidomaakribeia-deite-poioidikaioyntai-ta-posita> (ανακτήθηκε στις 20 Ιουλίου 2022)

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες του ΕΣΕΡ,⁴⁹ Η ΕΣΚΕ είναι στενά συνδεδεμένο με το Εθνικό Σχέδιο για την Εγγύηση Παιδιού. Ένα έργο «Baby Downy»,⁵⁰ τέθηκε σε εφαρμογή από την 1η Ιανουαρίου 2018 (με αναδρομική ισχύ από τον Σεπτέμβριο του 2017) και θα διαρκέσει έως το τέλος του 2023. Το έργο έχει συμπεριληφθεί στα προτεινόμενα έργα που θα χρηματοδοτηθούν από τη νέα προγραμματική περίοδο της ΕΕ 2021–2027. Δικαιούχοι αυτού του έργου είναι οικογένειες που λαμβάνουν GMI ή δημόσια βοήθεια, καθώς και οικογένειες που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Το πακέτο περιλαμβάνει βασικά καταναλωτικά είδη όπως εξοπλισμό, λευκά είδη, βρεφικές πάνες, είδη προσωπικής υγιεινής και βρεφικής φροντίδας.⁵¹

2.8. Παιδική προστασία

Δεν υπάρχουν συγκεκριμένες διατάξεις και δράσεις που να σχετίζονται με την προστασία των παιδιών Ρομά στην Κύπρο και δεν εισάγεται κάτι περαιτέρω στη ΕΣΚΕ. Όλες οι ενέργειες που έγιναν από το ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ σχετίζονται με όλους τους πολίτες που ζουν στην Κυπριακή Δημοκρατία. Η ΕΣΚΕ δίνει ρητές πληροφορίες σχετικά με αυτό το θέμα, ωστόσο, η νομοθεσία δεν στοχεύει τους Ρομά.

Υπάρχει έλλειψη στοιχείων για αναφερόμενες περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης, εμπορίας ανθρώπων, πρόωρων γάμων και δικαιοσύνης ανηλίκων σχετικά με παιδιά Ρομά. Αυτό που παρατηρείται στους καταυλισμούς των Ρομά και στις συνεντεύξεις με εκπροσώπους των Ρομά είναι ότι κυρίως τα κορίτσια δεν ολοκληρώνουν την υποχρεωτική τους εκπαίδευση (μέχρι 15 ετών) είτε επειδή μένουν έγκυες, επειδή ορισμένοι γονείς Ρομά είναι πολύ προστατευτικοί, είτε διατηρούν την παράδοση Ρομά τους – η πρακτική να κρατούν ένα κορίτσι έξω από το σχολείο για να διατηρηθεί η παρθενία του. Σύμφωνα με εκπροσώπους γυναικών Ρομά, «υπάρχουν περιπτώσεις πρόωρων γάμων». Οι πρόωροι γάμοι εκθέτουν τα κορίτσια στους κινδύνους της πρόωρης εγκυμοσύνης και του τοκετού, καθώς και σε υψηλό κίνδυνο ενδοοικογενειακής βίας. Κάποιες άλλες οικογένειες Ρομά κρατούν το κορίτσι στο σπίτι για να βοηθήσουν στις δουλειές του σπιτιού ή επειδή μπορεί να αντιμετωπίσουν διακρίσεις,

Η Κύπρος έχει καταβάλει σημαντικές προσπάθειες για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Το εθνικό σχέδιο δράσης κατά της εμπορίας ανθρώπων έθεσε ένα πλαίσιο για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την ενίσχυση της αναγνώρισης, της πρόληψης και της εκπαίδευσης. Είχε ιδρυθεί γραφείο καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων.

2.9. Προώθηση (ευαισθητοποίηση) των τεχνών, του πολιτισμού και της ιστορίας των Ρομά

Η νέα ΕΣΚΕ δεν περιλαμβάνει ξεχωριστή ενότητα για τις τέχνες, τον πολιτισμό και την ιστορία των Ρομά. Ωστόσο, αναγνωρίζει ότι, όσον αφορά μέτρα για την προώθηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με τους πολιτισμούς, τη γλώσσα και την ιστορία των Ρομά που περιλαμβάνουν τη μνήμη του Ολοκαυτώματος των Ρομά και τις διαδικασίες συμφιλίωσης στην κοινωνία, το ΥΠΠΠΘ συνεχίζει εκστρατείες ευαισθητοποίησης των μαθητών σχετικά με το Ολοκαύτωμα των Ρομά μέσω του προγράμματος σπουδών ιστορίας, καθώς και μέσω της διοργάνωσης δραστηριοτήτων στην Κύπρο για τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Ρομά. Αναγνωρίζει επίσης ότι το ΥΠΠΠΘ προωθεί τη διοργάνωση ενός μαθήματος με τίτλο «Ιστορία-Γλώσσα-Πολιτισμός», ειδικά σχεδιασμένο για παιδιά Ρομά.

⁴⁹ Συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε στις 23 Ιουνίου 2022.

⁵⁰ Το έργο «Baby Downy», προϋπολογισμού 36 εκατομμυρίων ευρώ, συγχρηματοδοτείται από την Κύπρο και την ΕΕ μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Βοήθειας για τους Φτωχούς, στο πλαίσιο του Κυπριακού Επιχειρησιακού Προγράμματος για «Τρόφιμα ή/και Βασικό Υλικό». και Συνδρομή», για την περίοδο 2014-2020.

⁵¹ Ibid.

3. ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

3.1. Συνοχή με συναφείς εσωτερικές και ευρωπαϊκές πολιτικές

Η ΕΣΚΕ συνδέει ρητά την εφαρμογή του με τη Στρατηγική Κοινωνικής Πολιτικής 2021-2027, η οποία προβλέπει την οριζόντια κοινωνική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας. Επιπλέον, συνδέεται στενά με το Εθνικό Σχέδιο για την Εγγύηση Παιδιού.⁵²

3.2. Ευθύνη για τον συντονισμό και την παρακολούθηση της ΕΣΚΕ

Το ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ του Υφυπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, ως ΕΣΕΡ, είναι υπεύθυνο για τον συντονισμό και την παρακολούθηση της ΕΣΚΕ. Η νέα ΕΣΚΕ δεν κάνει λόγο για συγκεκριμένους πόρους, χωρητικότητα ή εκτεταμένες λειτουργίες του ΕΣΕΡ, όπως προτείνεται από τη Σύσταση του Συμβουλίου.

3.3. Ποιότητα σχεδίου

Η ΕΣΚΕ θα ενημερώνεται κάθε πέντε χρόνια για να αντιμετωπίσει τυχόν νέα ζητήματα που θα προκύψουν ή νωρίτερα, εάν χρειαστεί. Η ΕΣΚΕ αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο αναθεώρησης και ενημέρωσης της στρατηγικής ακόμη και πριν από την πενταετία που έχουν ορίσει όταν και εάν θα είναι αναγκαιότητα για την αντιμετώπιση τυχόν νέων ζητημάτων που θα προκύψουν.

Οι στόχοι και τα μέτρα της ΕΣΚΕ είναι συναφείς αλλά όχι πολύ ρεαλιστικά. Προκειμένου να είναι ρεαλιστικές και πιο αποτελεσματικές, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη συγκεκριμένες προσεγγίσεις για κάθε θεματικό στόχο, ενώ παράλληλα θα γίνεται διαβούλευση με τους Ρομά. Η ενεργός συμμετοχή των Ρομά σχεδόν απουσιάζει στα μέτρα πολιτικής που έχουν σχεδιαστεί για την ένταξή τους.

ΣΗ ΕΣΚΕ, κάτω από κάθε θεματική περιοχή, γίνεται αναφορά στους στόχους και τους στόχους τους. Ωστόσο, στον τομέα της υγείας και της στέγασης, οι στόχοι και τα μέτρα δεν αναφέρονται ρητά. Όσον αφορά την προσέγγιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ορισμένα μέτρα κατά των διακρίσεων και του αντισιγγανισμού σε σχέση με συγκεκριμένα θέματα (π.χ. εκπαίδευση) ορίζονται στην ΕΣΚΕ, αλλά αυτά είναι ανεπαρκή και χρειάζεται ακόμη πολύ δουλειά.

Επίσης, δεν υπάρχουν συγκεκριμένες πληροφορίες για τις δράσεις και ποιοι είναι οι υπεύθυνοι και συνεισφέροντες φορείς. Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι ότι δεν υπάρχει διαφάνεια από άλλους ενδιαφερόμενους φορείς και την κοινωνία των πολιτών των Ρομά σχετικά με τη διαδικασία σύνταξης της ΕΣΚΕ. Επιπλέον, το ΕΣΕΡ δεν απαριθμεί τους προϋπολογισμούς που απαιτούνται για κάθε δράση ούτε την οικονομική ευθύνη για την εκτέλεση των δράσεων.

Το ΕΣΕΡ δεν περιλαμβάνει ορόσημα με τα οποία πρέπει να πραγματοποιηθούν τα επιμέρους μέτρα ή μερικά βήματα που απαιτούνται για την εφαρμογή μέτρων. Μένει να δούμε αν θα τεθούν συγκεκριμένοι στόχοι από την Τεχνική Επιτροπή που έχει συσταθεί.

3.4. Χρηματοδότηση

Δεν υπάρχει ακόμη σαφής κατανομή χρηματοδότησης, ενώ η κύρια πηγή χρηματοδότησης είναι ο εθνικός προϋπολογισμός και η συγχρηματοδότηση από πηγές της ΕΕ.⁵³

---

⁵² Συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε στις 23 Ιουνίου 2022.

⁵³ Ibid.

Δεν είναι σαφές εάν υπάρχουν επαρκείς οικονομικοί πόροι για την υλοποίηση όλων των δράσεων/μέτρων για την ένταξη των Ρομά και σαφής προϋπολογισμός για τη διασφάλιση της υλοποίησης κάθε δράσης, μεταξύ άλλων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

3.5. Έλεγχος και αξιολόγηση

Η ΕΣΚΕ προβλέπει τη σύσταση ειδικής επιτροπής για «καλύτερη παρακολούθηση και διακυβέρνηση των στόχων που περιλαμβάνονται στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά της Κύπρου». Θα πρέπει να περιλαμβάνει εκπροσώπους των αρμόδιων υπουργείων ή υπηρεσιών και ΜΚΟ. Το ΕΣΕΡ επιβεβαίωσε στους συντάκτες αυτής της έκθεσης ότι η επιτροπή έχει συσταθεί.⁵⁴ Ωστόσο, καμία πρόσθετη πληροφορία σχετικά με αυτόν τον νέο φορέα δεν είναι δημόσια διαθέσιμη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ΕΣΚΕ δεν κάνει καμία αναφορά στο πλαίσιο αξιολόγησης. Προς το παρόν, δεν έχουν τεθεί ακόμη συγκεκριμένοι δείκτες και στόχοι, αλλά θα πρέπει να καθοριστούν στο μέλλον.⁵⁵

3.6. Αξιολόγηση της αναμενόμενης αποτελεσματικότητας και βιωσιμότητας

Η νέα ΕΣΚΕ είναι ένα μάλλον περιγραφικό έγγραφο και παρέχει ελάχιστη εικόνα για την επιθυμητή βελτίωση και τα συγκεκριμένα βήματα προς αυτή τη βελτίωση. Περιγράφει τις πολιτικές/δράσεις/παρεμβάσεις που γίνονται κυρίως για το γενικό πληθυσμό, στον οποίο εντάσσονται οι Ρομά, και σε ορισμένες περιπτώσεις (κυρίως στον τομέα της εκπαίδευσης) οι πιο στοχευμένες δράσεις αφορούν την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Δεν παρουσιάζεται ένα ολοκληρωμένο θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο ικανό να διασφαλίσει την αποτελεσματική ένταξη των Ρομά σε όλους τους τομείς της ζωής.

Βασική προϋπόθεση για την πρόοδο της στρατηγικής θα είναι η ουσιαστική συμμετοχή των Κυπρίων Ρομά, μέσω εκπροσώπων, μεσολαβητών και εμπειρογνομώνων, σε όλα τα στάδια, δηλαδή στον σχεδιασμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση μέτρων, δράσεων και πολιτικών που σχετίζονται με την αντιμετώπισή τους. ανάγκες των. Οι ανταποκριθέντες από το ΕΣΕΡ έχουν ήδη επισημάνει ότι οι Ρομά θα προσκληθούν επίσης στις επόμενες συναντήσεις τους.

Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι και οι στόχοι που ορίζονται στην ΕΣΚΕ, κάθε επιμέρους δράση θα πρέπει να περιλαμβάνει σαφείς α) τομεακούς στόχους, β) αρμοδιότητες, γ) χρονοδιάγραμμα υλοποίησης και δ) παροχή επαρκών πόρων. Κρίσιμη για την αποτελεσματική υλοποίηση των στόχων είναι η αξιοποίηση του χαρτοφυλακίου δεικτών που παρουσιάζει ο FRA, ο οποίος θα βοηθήσει στη μέτρηση και την παρακολούθηση της προόδου.

---

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Η αξιολόγηση θα πρέπει να βασίζεται στο χαρτοφυλάκιο δεικτών που έχει αναπτυχθεί από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA) και τα εθνικά σημεία επαφής στο πλαίσιο της Ομάδας Εργασίας για τους Ρομά της ΕΕ. Ο γενικός στόχος αυτού του χαρτοφυλακίου δεικτών είναι η παρακολούθηση της προόδου σε σχέση με τους στόχους του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ για τους Ρομά για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή.

4. ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΗ ΜΕ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΡΟΜΑ

4.1. Αντανακλώντας τη διαφορετικότητα μεταξύ των Ρομά

Η ΕΣΚΕ τονίζει ότι τα δεδομένα που αναμένεται να παράγει η απογραφή του 2021 θα συμβάλουν περαιτέρω στην κατανόηση της κατάστασης των Κύπριων Ρομά και ως εκ τούτου θα ανταποκριθούν πιο αποτελεσματικά σε τυχόν ζητήματα και προκλήσεις που ενδέχεται να προκύψουν σχετικά με τον πληθυσμό των Ρομά της Κύπρου. Ωστόσο, Η ΕΣΚΕ δεν εξετάζει ιδιαίτερα την κατάσταση και τις ανάγκες διαφόρων ευάλωτων ομάδων μεταξύ των Ρομά, όπως οι γυναίκες, οι ηλικιωμένοι, οι νέοι ή άλλοι. Η ΕΣΚΕ δεν αναφέρει την ισότητα των φύλων, αλλά συζητά μόνο τα παιδιά σε σχέση με τη φροντίδα των παιδιών και την υποστήριξη των παιδιών. Όσον αφορά τις επενδύσεις στα παιδιά, το Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας ανέλαβε την προετοιμασία του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Εγγύηση του Παιδιού, το οποίο θα πρέπει να υποβληθεί στην ΕΕ έως τον Μάρτιο του 2022.

Όσον αφορά την ισότητα των φύλων στην κοινότητα των Ρομά, δεν έχουν γίνει συγκεκριμένες μελέτες και έρευνες. Ωστόσο, συνεντεύξεις με Ρομά και μη Ρομά αποκάλυψαν ότι οι άνδρες στην κοινότητα των Ρομά έχουν ηγετικό ρόλο και ότι οι γυναίκες εξακολουθούν να είναι περιθωριοποιημένες και περιορισμένες από τους παραδοσιακούς ρόλους και τη θέση των φύλων. Η κοινή άποψη είναι ότι ο χώρος της γυναίκας είναι στο σπίτι, που φροντίζει τα παιδιά και τον σύζυγό της. Ως εκ τούτου, οι γυναίκες Ρομά είναι συνήθως νοικοκυρές και δεν απασχολούνται.

«Σε αντίθεση με τις Κύπριες Ρομά, βλέπουμε ότι άλλες γυναίκες Ρομά (μετανάστες κυρίως από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία) εργάζονται σε διάφορους χώρους όπως αρτοποιεία, σούπερ μάρκετ κ.λπ.». (εκπρόσωπος της Κύπρου)

Ορισμένοι νέοι Ρομά εγκαταλείπουν το σχολείο λόγω γλωσσικών φραγμών, διακρίσεων ή επειδή αναγκάζονται από τους γονείς τους να μείνουν σπίτι για να τους βοηθήσουν στο σπίτι/την εργασία τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις, πολλοί νέοι Ρομά καταφεύγουν σε εγκληματικές δραστηριότητες όπως κλοπές, διαρρήξεις και εμπόριο ναρκωτικών για να βγάλουν τα προς το ζην, αφού δεν μπορούν να βρουν δουλειά. Λίγοι νέοι Ρομά καταφέρνουν να τελειώσουν το σχολείο και να βρουν δουλειά. Όπως αναφέρεται σε έκθεση για τις διακρίσεις στην Κύπρο:

«Δεν υπάρχουν ειδικές προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος για τους ηλικιωμένους ή/και νεότερους εργαζόμενους για την προώθηση της επαγγελματικής τους ένταξης. Νόμος αρ. 58(I)/2004 για τη μεταφορά της οδηγίας για την ισότητα στην απασχόληση προβλέπει ότι η διαφορετική μεταχείριση – με τη μορφή ειδικών συνθηκών πρόσβασης στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση, απασχόληση και απασχόληση, συμπεριλαμβανομένων των όρων απόλυσης και αμοιβής, για νέους και ηλικιωμένους για την προώθηση της επαγγελματικής τους ένταξης ή να εξασφαλίσουν την προστασία τους – δεν συνιστούν διάκριση. Ωστόσο, κανένα μέτρο ή ειδικοί όροι δεν προβλέπονται στην πραγματικότητα από τον παρόντα νόμο ή από οποιονδήποτε άλλο νόμο ή κανονισμό».⁵⁶

---

⁵⁶ Demetriou, C. (2021), 'Έκθεση Χώρας Κύπρου για τη μη διάκριση, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Νομικών Εμπειρογνομών για την Ισότητα των Φύλων και τη Μη διάκριση.

Υπάρχει έλλειψη πληροφόρησης σχετικά με την κατάσταση και τις ανάγκες των ηλικιωμένων Ρομά στην Κύπρο. Με βάση τις παρατηρήσεις και τις συνεντεύξεις των συγγραφέων με Ρομά, οι περισσότεροι ηλικιωμένοι Ρομά είναι αποδέκτες του GMI.

Υπάρχει έλλειψη πληροφοριών σχετικά με τους Ρομά LGBTI. Λόγω των βαθιά ενσωματωμένων πολιτιστικών και θρησκευτικών παραδόσεων που διέπουν τη σεξουαλικότητα που εξακολουθούν να παρατηρούνται μεταξύ των διαφόρων, διαφορετικών κοινοτήτων Ρομά, η θέση των ατόμων με μειονοτικό σεξουαλικό προσανατολισμό είναι ιδιαίτερα προκλητική και εύθραυστη.⁵⁷ Στεροισμένες παραδοσιακές κοινότητες Ρομά, σεξουαλικότητα και σεξουαλικότητα προσανατολισμός εξακολουθούν να είναι ταμπού. Ως αποτέλεσμα, ορισμένοι Ρομά LGBTI καταφεύγουν στην καταστολή αυτής της πτυχής της ταυτότητας και της προσωπικότητάς τους.⁵⁸

Δεν υπάρχουν μελέτες για Ρομά με αναπηρίες. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι δεν λαμβάνονται ξεχωριστά μέτρα για τους Ρομά με αναπηρία.

Το θέμα της διαφορετικότητας είναι πολύ κρίσιμο και, ως εκ τούτου, οι πρωτοβουλίες πολιτικής για την ένταξη των Ρομά πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες και τις συνθήκες όλων των Ρομά (γυναίκες, άνδρες, νέοι, παιδιά). Είναι πολύ σημαντικό να καταπολεμηθούν όλες οι μορφές διακρίσεων και να καταπολεμηθεί η βία (και η ενδοοικογενειακή βία) κατά γυναικών και παιδιών, η εμπορία ανθρώπων, οι γάμοι ανηλικών και οι αναγκαστικοί γάμοι και η επαιτεία με παιδιά.

4.2. Συνδυασμός mainstream και στοχευμένων προσεγγίσεων

Η νέα ΕΣΚΕ αναφέρεται σε βασικά μέτρα πολιτικής προς όφελος των Κύπριων Ρομά, καθώς και σε εστιασμένους στόχους που έχουν σχεδιαστεί ειδικά για τους Κύπριους Ρομά, που αφορούν την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και τις συνθήκες διαβίωσής τους. Μέσω των στόχων και των στόχων του, Η ΕΣΚΕ στοχεύει να εξασφαλίσει μια συνολική προσέγγιση που θα βασίζεται στην αλληλεπίδραση μέτρων και παρεμβάσεων σε διαφορετικούς τομείς. Μια τέτοια προσέγγιση απαιτεί κατάλληλο συντονισμό μεταξύ διαφόρων φορέων και αρχών. Αυτός ο στόχος προωθείται από τη δράση των ΥΠΗΡΕΣΊΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΊΑΣ στο ρόλο τους ως ΕΣΕΡ.

Συνολικά, η στρατηγική, παρόλο που βασίζεται σε μια κυρίαρχη πολιτική, φέρνει θετικά αποτελέσματα ως ένα βαθμό (κυρίως στον τομέα της εκπαίδευσης) και υλοποιεί πολλές δράσεις (ορισμένες στοχεύουν μόνο στους Ρομά) για τους Ρομά. Σε καμία περίπτωση οι πολιτικές, οι δράσεις και οι παρεμβάσεις δεν στερούν τους Ρομά από τα δικαιώματά τους στην ισότητα.

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι εάν μέχρι τώρα είχαν εφαρμοστεί στοχευμένα μέτρα και αναλαμβάνονταν στοχευμένες ενέργειες σε όλους τους τομείς με τη χρήση κονδυλίων της ΕΕ ειδικά για τους Ρομά, θα υπήρχαν καλύτερα αποτελέσματα. Επίσης, η πιο συστηματική παρακολούθηση και αξιολόγηση των πρωτοβουλιών που εφαρμόζονται για τους Ρομά σε όλους τους τομείς θα συνέβαλλε στην καλύτερη αποτελεσματικότητα.

---

⁵⁷ José-Manuel Fresno, J., Kolev, D. & Stefan Meyer (2020), Λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλομορφία του πληθυσμού των Ρομά σε μια πρωτοβουλία της ΕΕ μετά το 2020 για την ισότητα και την ένταξη των Ρομά, Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/post2020_eu_roma_in_diversity.pdf

⁵⁸ Ibid.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σε σύγκριση με το προηγούμενο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά, η νέα ΕΣΚΕ φαίνεται να είναι πολύ καλύτερα επεξεργασμένη και να διατυπώνει πιο ρητά μέτρα για τους Ρομά και άλλες ευάλωτες ομάδες που ζουν στην Κυπριακή Δημοκρατία. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές αδυναμίες, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης συστηματικής παρακολούθησης της κατάστασης και των αναγκών των Ρομά, των χαμένων ευκαιριών για συστηματική χρήση των διαθέσιμων κονδυλίων της ΕΕ προς όφελος των κοινοτήτων των Ρομά και για την καθιέρωση διαλόγου με τους εκπροσώπους των Ρομά και τη συμμετοχή τους στη χάραξη πολιτικής διαφόρων υπουργείων.

Αν δούμε τον κοινωνικό αποκλεισμό όλων των ευάλωτων ομάδων και ιδιαίτερα των κοινοτήτων των Ρομά, είναι σαφές ότι δεν πρόκειται για ατομικές αλλά συστημικές αποτυχίες, και ως εκ τούτου η κεντρική κυβέρνηση και οι τοπικές αρχές πρέπει να προσεγγίσουν το πρόβλημα με όρους αλλαγής δομικών πλαισίων και όχι να εστιάσει και να κατηγορήσει μεμονωμένους ανθρώπους. Θα πρέπει να ακολουθηθεί μια ολιστική προσέγγιση στην αντιμετώπιση των θεμάτων που αφορούν τους Ρομά, για τη δημιουργία διαύλων επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ όλων των αρμόδιων υπηρεσιών και των στοχευμένων πληθυσμών για τη συμμετοχή τους στη λήψη και εφαρμογή μέτρων για την κοινωνική τους ένταξη.

Συστάσεις προς τις εθνικές αρχές

1. Θα ήταν επίσης ιδιαίτερα χρήσιμο να χαρτογραφηθεί η κατάσταση των Ρομά, οι ειδικές ανάγκες και προκλήσεις τους και η πρόσβασή τους σε αγαθά και υπηρεσίες. Τέτοιες πληροφορίες είναι απαραίτητες για την υιοθέτηση στοχευμένων και πιο αποτελεσματικών μέτρων με στόχο τη βελτίωση της κατάστασης στη στέγαση, την εκπαίδευση, την κοινωνική υποστήριξη και άλλους τομείς.
2. Οι δημόσιες πολιτικές που στοχεύουν στην ισότητα και την ένταξη των Ρομά θα πρέπει να αποτελούν θέμα ανοιχτής δημόσιας διαβούλευσης.
3. Μηχανισμοί συμμετοχής για τακτικές συναντήσεις εκπροσώπων των Ρομά με κρατικούς αξιωματούχους και το ΕΣΕΡ. Έναρξη εποικοδομητικού διαλόγου (με παρουσία μεταφραστή) για εξεύρεση λύσεων. Αυτές οι συναντήσεις πρέπει να τεκμηριώνονται και να δημοσιεύονται πρακτικά σε επίσημους ιστότοπους, αποτυπώνοντας τις δεσμεύσεις των κρατικών αρχών.
4. Η Εθνική Πλατφόρμα για τους Ρομά⁵⁹ θα πρέπει να αποκατασταθεί καθώς θα παρείχε την ευκαιρία στην κεντρική κυβέρνηση, τις τοπικές αρχές, τους ενδιαφερόμενους φορείς, τις ΜΚΟ και τους εμπειρογνώμονες να έρθουν σε επαφή και να έχουν εποικοδομητικό διάλογο με τους Ρομά προκειμένου να βρουν λύσεις στα προβλήματά τους μαζί τους και για αυτούς.
5. Το πρόβλημα του στεγαστικού διαχωρισμού θα πρέπει να αντιμετωπιστεί, καθώς αυτό είναι η αιτία πολλών άλλων προβλημάτων, όπως η εκπαίδευση, η φτώχεια, η έλλειψη πρόσβασης στις διαθέσιμες υπηρεσίες και άλλα. Λαμβάνοντας υπόψη τον

---

⁵⁹ Οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας εξασφάλισαν συγχρηματοδότηση τον Μάιο του 2016 μέσω του Ευρωπαϊκού Προγράμματος «Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια» 2014-2020 της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υλοποίηση έργου που αφορά την ίδρυση και λειτουργία της «Κυπριακής Εθνικής Πλατφόρμας για τους Ρομά». Η συγχρηματοδότηση που παρέχεται καλύπτει περίοδο 12 μηνών και ανέρχεται στο 95% του συνολικού κόστους του έργου, το οποίο είναι 26.526 ευρώ και το υπόλοιπο 5% του κόστους καλύπτεται από εθνικούς πόρους. Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στο: http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/Υπηρεσίες_Κοινωνικής_Ευημερίας/Υπηρεσίες_Κοινωνικής_Ευημερίας.nsf/All/C1AFABBCD79188BEC2257FEF003BC41D?OpenDocument (ανακτήθηκε στις 17 Ιουνίου 2022).

μικρό αριθμό των ανθρώπων που ζουν σε χωριστούς οικισμούς, η μετεγκατάστασή τους είναι μια ρεαλιστική λύση.

6. Απαιτούνται ενέργειες και εκστρατείες για την πρόληψη και την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ρητορικής μίσους και των διακρίσεων κατά των Ρομά
7. Η προώθηση της συμμετοχής της κοινότητας των Ρομά και η ενίσχυση της θέσης της στα τοπικά πολιτικά συστήματα και στις κοινωνικές εκδηλώσεις είναι απαραίτητη. Η προώθηση της συμμετοχής των νέων Ρομά (γυναικών και ανδρών) είναι απαραίτητη για να ακουστεί η φωνή τους. Οι Κύπριοι Ρομά θα πρέπει να εργαστούν για να ενισχύσουν την παρουσία τους στις συμμετοχικές δράσεις που λαμβάνουν χώρα σε χώρους ενεργού πολίτη, να ανταλλάξουν εμπειρίες και να συμβάλουν στην οικοδόμηση μιας πιο συνεκτικής, δίκαιης κοινωνίας.

Συστάσεις προς τις τοπικές αρχές

8. Η ενεργός συμμετοχή των δήμων είναι απαραίτητη, καθώς οι αποφάσεις που αφορούν τους Ρομά και την ένταξή τους σε κοινωνίες μη Ρομά λαμβάνονται και σε τοπικό επίπεδο. Η αποτελεσματική επικοινωνία με τους Ρομά, ώστε να συμμετέχουν σε όποιες πρωτοβουλίες τους αφορούν και να μην είναι απλώς παθητικοί αποδέκτες, θα φέρει καλύτερα αποτελέσματα για την ένταξή τους.
9. Οι δήμοι (κυρίως στη Λεμεσό και στην Πάφο) θα μπορούσαν να εξερευνήσουν εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας και ενημέρωσης για να έρθουν πιο κοντά στην κοινότητα των Ρομά. Ένα καλό βήμα είναι η πιο συχνή επικοινωνία με την οργάνωση των Ρομά CYPROM και οι εποικοδομητικοί διάλογοι με στόχο την εξεύρεση λύσεων στα διάφορα προβλήματά τους.

Συστάσεις προς τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα

10. Ο FRA θα πρέπει να υποστηρίξει την Κύπρο στη συλλογή δεδομένων ισότητας για τους Ρομά και στη δημιουργία δεικτών «SPO» (structural-process-outcome) για τους Ρομά στο πλαίσιο της ΕΣΚΕ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Λίστα συνεντεύξεων

Ηλεκτρονική συνέντευξη με δύο αξιωματούχους του ΕΣΕΡ, 23-24 Ιουνίου 2022.

Συνέντευξη πρόσωπο με πρόσωπο με έξι Ρομά (τέσσερις γυναίκες και δύο άνδρες), 2-15 Ιουλίου 2022.

Συνέντευξη πρόσωπο με πρόσωπο με δασκάλα που εργάζεται στο 18ο Νηπιαγωγείο Αγίου Αντωνίου στη Λεμεσό, 15 Ιουλίου 2022.

Βασικά έγγραφα και εκθέσεις πολιτικής

Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων Κύπρου 2021. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/cyprus_nrp_2021_en.pdf

Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τους Ρομά Κύπρου 2021-2030. Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu-country/cyprus_en

ΟΑΣΕ (2009), Ανθρώπινα Δικαιώματα του Πληθυσμού των Ρομά σε Ελεγχόμενες Περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας. Διαθέσιμο σε: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/4/39442.pdf>

ΟΗΕ CERD, Συμπερασματικές Παρατηρήσεις σχετικά με τη Συνδυασμένη Εικοστή Τρίτη και Εικοστή Τέταρτη Περιοδική Έκθεση της Κύπρου, CERD/C/CYP/CO/23-4, 2 Ιουνίου 2017. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cerdcypco23-24-concluding-observations-combined-twenty-third-and>

Demetriou, C. (2021), Έκθεση για την Κύπρο για τη μη διάκριση, Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο σε: <https://www.equalitylaw.eu/downloads/5529-cyprus-country-report-non-discrimination-2021-1-91-mb>

ECRI (2011), Έκθεση για την Κύπρο (Τέταρτος Κύκλος Παρακολούθησης). Διαθέσιμο σε: <https://www.refworld.org/docid/513dc5492.html>

ECRI (2016), Έκθεση για την Κύπρο (πέμπτος κύκλος παρακολούθησης). Διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-cyprus/16808b563b>

ECRI (2019), Συμπεράσματα σχετικά με την εφαρμογή των συστάσεων σχετικά με την Κύπρο με την επιφύλαξη ενδιάμεσης παρακολούθησης. Διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/interim-follow-up-conclusions-on-cyprus-5th-monitoring-cycle-/168094ce05>

Ex Officio Έκθεση του Επιτρόπου Διοίκησης και Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (NHRI) σχετικά με τις Συνθήκες Διαβίωσης της Κοινότητας των Ρομά στην Κύπρο, 2020.

Roma Civil Monitor (2018), Έκθεση Παρακολούθησης της Κοινωνίας των Πολιτών για την Εφαρμογή των Εθνικών Στρατηγικών Ένταξης των Ρομά στην Κύπρο: Εστίαση σε δομικές και οριζόντιες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής, Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο σε: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-cyprus-2017-eprint-fin-2.pdf>

Roma Civil Monitor (2019), Έκθεση Παρακολούθησης της Κοινωνίας των Πολιτών για την Εφαρμογή των Εθνικών Στρατηγικών Ένταξης των Ρομά στην Κύπρο: Αξιολόγηση της προόδου σε τέσσερις βασικούς τομείς πολιτικής της στρατηγικής, Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο σε:

<https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-cyprus-2018-eprint-fin.pdf>

Roma Civil Monitor (2020), Έκθεση Παρακολούθησης της Κοινωνίας των Πολιτών για την Εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά στην Κύπρο: Εντοπισμός Τυφλών Σημείων στην Πολιτική Ένταξης των Ρομά, Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο σε: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-cyprus-2019-eprint-fin.pdf>

UN CEDAW, Συμπερασματικές Παρατηρήσεις για την Όγδοη Περιοδική Έκθεση της Κύπρου, CEDAW/C/CYP/CO/8, 25 Ιουλίου 2018. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cedawccypco8-concluding-observations-eighth-periodic-report>

UN CESCR, Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Cyprus, E/C.12/CYO/CO/6, 28 Οκτωβρίου 2016. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/ec12cypco6-concluding-observations-sixth-periodic-report-cyprus>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Σημείωση: Η ΕΣΚΕ δεν θέτει στόχους. Ωστόσο, στη συνέντευξη με το ΕΣΕΡ στις 23 Ιουνίου 2022 αναφέρθηκε ότι οι στόχοι ενδέχεται να αναπτυχθούν και να υιοθετηθούν στο μέλλον.

Καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζονται ι βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Ο αντιτσιγγανισμός δεν αναγνωρίζεται ως ειδικό πρόβλημα στα εθνικά πλαίσια πολιτικής	Μικρά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Προκατάληψη κατά της Ρόμα	Μικρά προβλήματα	Ασχετος	Παρουσιάζεται ως ανεπαρκής	Απών
Εγκλήματα μίσους κατά των Ρομά	Μικρά προβλήματα	Ασχετος	Απών	Απών
Ρητορική μίσους προς και κατά των Ρομά (διαδικτυακό και εκτός σύνδεσης)	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Ασθενής αποτελεσματικότητα της προστασίας από διακρίσεις	Μικρά προβλήματα	Ασχετος	Απών	Απών
Διαχωρισμός στην εκπαίδευση, τη στέγαση ή την παροχή δημόσιων υπηρεσιών	Σημαντικά προβλήματα	Ασχετος	Απών	Απών
Αναγκαστικές εξώσεις και κατεδαφίσεις που οδηγούν σε αστέγους, ανεπαρκή στέγαση και κοινωνικό αποκλεισμό	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Ανιθαγένεια, έλλειψη ταυτότητας	Μικρά προβλήματα	Ασχετος	Απών	Απών
Ανάρμοστη συμπεριφορά και μεροληπτική συμπεριφορά από την αστυνομία (υπό	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών

αστυνόμευση/υπό αστυνόμευση)				
Εμπόδια στην de facto άσκηση του δικαιώματος της ΕΕ για ελεύθερη κυκλοφορία	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών

Εκπαίδευση

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζονται ι βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Έλλειψη διαθέσιμης και προσβάσιμης προσχολικής εκπαίδευσης και υπηρεσιών ΠΦΥ για τους Ρομά	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Χαμηλότερη ποιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης και των υπηρεσιών ΠΦΥ για τους Ρομά	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Υψηλό ποσοστό εγκατάλειψης πριν από την ολοκλήρωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Πρόωρη αποχώρηση από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση/επαγγελματική κατάρτιση αποκομμένη από τις ανάγκες της αγοράς εργασίας	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Κακή τοποθέτηση μαθητών Ρομά στην ειδική εκπαίδευση	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Εκπαιδευτικός διαχωρισμός μαθητών Ρομά	Σημαντικά προβλήματα	N/a	Απών	Απών
Αυξημένη επιλεκτικότητα του	Μικρά προβλήματα	N/a	Απών	Απών

εκπαιδευτικού συστήματος με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση Ρομά ή άλλων μειονεκτούντων μαθητών σε εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις χαμηλότερης ποιότητας				
Περιορισμένη πρόσβαση σε εκπαίδευση δεύτερης ευκαιρίας, εκπαίδευση ενηλίκων και δια βίου μάθηση	Σημαντικά προβλήματα	N/a	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Περιορισμένη πρόσβαση και υποστήριξη για διαδικτυακή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση εάν κλείσουν τα ιδρύματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, όπως συνέβη κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορωνοϊού	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Χαμηλό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων και περιορισμένες ευκαιρίες ανάπτυξής τους μεταξύ των μαθητών	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Χαμηλό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων και περιορισμένες ευκαιρίες για την ανάπτυξή τους μεταξύ των ενηλίκων	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών

Εργασία

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζοντα ι βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Κακή πρόσβαση ή χαμηλή αποτελεσματικότητα στις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών

Νέοι που δεν εργάζονται, εκπαίδευση ή κατάρτιση (NEET)	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Κακή πρόσβαση στην (επανα) κατάρτιση, τη δια βίου μάθηση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Διακρίσεις στην αγορά εργασίας από τους εργοδότες	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Κίνδυνος για τις γυναίκες και τα κορίτσια Ρομά από μειονεκτικές περιοχές να υποστούν εμπορία και καταναγκαστική πορνεία	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Ευκαιρίες πρωτογενούς αγοράς εργασίας που αντικαθίστανται από δημόσια εργασία	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Εμπόδια και αντικίνητρα για την απασχόληση (όπως το χρέος, το χαμηλό εισόδημα από την εργασία σε σύγκριση με το κοινωνικό εισόδημα)	Ασχετος	Ασχετος	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Έλλειψη μέτρων ενεργοποίησης, στήριξης της απασχόλησης	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών

Φροντίδα υγείας

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζονται ι βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Εξαιρέση από την κάλυψη δημόσιας ασφάλισης υγείας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που είναι ανιθαγενείς, υπήκοοι τρίτων χωρών ή μετακινούμενοι στην ΕΕ)	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών

Κακή προσφορά/διαθεσιμότητα υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης (συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης μέσων για την κάλυψη του κόστους υγείας)	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Περιορισμένη πρόσβαση σε επείγουσα περίθαλψη	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Περιορισμένη πρόσβαση στην πρωτοβάθμια περίθαλψη	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Περιορισμένη πρόσβαση στην προγεννητική και μεταγεννητική φροντίδα	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Περιορισμένη πρόσβαση σε πληροφορίες που σχετίζονται με την υγεία	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Κακή πρόσβαση σε προληπτική φροντίδα (εμβολιασμός, τσεκ απ, προληπτικές εξετάσεις, ευαισθητοποίηση σχετικά με τον υγιεινό τρόπο ζωής)	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Κακή πρόσβαση σε υπηρεσίες σεξουαλικής/αναπαραγωγικής υγειονομικής περίθαλψης και οικογενειακού προγραμματισμού	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Ειδικά εμπόδια για την καλύτερη υγειονομική περίθαλψη ευάλωτων ομάδων όπως οι ηλικιωμένοι Ρομά, οι Ρομά με αναπηρίες, οι ΛΟΑΤΙ και άλλοι	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών

Διακρίσεις/αντιγγανισμός στην υγειονομική περίθαλψη (π.χ. διαχωρισμένες υπηρεσίες, αναγκαστική στέρωση)	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές,	Απών
Μη αναγνωρισμένες ιστορικές αδικίες, όπως η αναγκαστική στέρωση	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Ανισότητες στα μέτρα για την καταπολέμηση και την πρόληψη πιθανών εστιών ασθενειών σε περιθωριοποιημένες ή απομακρυσμένες τοποθεσίες	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών

Στέγαση, βασικές υπηρεσίες και περιβαλλοντική δικαιοσύνη

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζονται i βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Κακή φυσική ασφάλεια των κατοικιών (ερειπωμένη ή παραγκούπολη)	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Έλλειψη πρόσβασης σε πόσιμο νερό	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Έλλειψη πρόσβασης σε εγκαταστάσεις υγιεινής	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Έλλειψη πρόσβασης σε ηλεκτρική ενέργεια	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Περιορισμένη ή απουσία δημόσιας συλλογής απορριμμάτων	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών

Περιορισμένη δυνατότητα θέρμανσης (οικογένειες που δεν μπορούν να θερμάνουν όλα τα δωμάτια/όποτε είναι απαραίτητο) ή στερεά απόβλητα που χρησιμοποιούνται για θέρμανση	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Έλλειψη ασφάλειας θητείας (οι νομικοί τίτλοι δεν είναι σαφείς και ασφαλείς)	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Έλλειψη ή περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνική στέγαση	N/a	N/a	Απών	Απών
Συνωστισμός (διαθέσιμος χώρος/δωμάτιο για οικογένειες)	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Χρέη που σχετίζεται με τη στέγαση σε επίπεδα που μπορεί να προκαλέσουν έξωση	Ασχετος	N/a	Απών	Απών
Κατοικίες σε χωριστούς οικισμούς/ γειτονιές	Κρίσιμα προβλήματα	Δεν αναφέρθηκε	Απών	Απών
Κατοικίες σε άτυπους ή παράνομους οικισμούς/ γειτονιές	Μικρά προβλήματα	Δεν αναφέρθηκε	Απών	Απών
Έκθεση σε επικίνδυνους παράγοντες (ζωή σε περιοχές επιρρεπείς σε φυσικές καταστροφές ή περιβαλλοντικά επικίνδυνες περιοχές)	Ασχετος	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Περιορισμένη ή έλλειψη πρόσβασης στα μέσα μαζικής μεταφοράς	Ασχετος	Δεν αναφέρθηκε	Απών	Απών
Περιορισμένη ή έλλειψη πρόσβασης στο διαδίκτυο (π.χ. δημόσια σημεία πρόσβασης στο διαδίκτυο σε υποβαθμισμένες περιοχές, περιοχές που δεν καλύπτονται από ευρυζωνικό διαδίκτυο)	Ασχετος	Δεν αναφέρθηκε	Απών	Απών

Περιορισμένη ή έλλειψη πρόσβασης σε χώρους πρασίνου	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Οι Ρομά αποκλεισμένοι από την περιβαλλοντική δημοκρατία	Σημαντικά προβλήματα	Δεν αναφέρθηκε	Απών	Απών

Κοινωνική προστασία

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζοντα ι βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Υψηλό ποσοστό κινδύνου φτώχειας και υλική και κοινωνική στέρηση	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Τα προγράμματα στήριξης του εισοδήματος αποτυγχάνουν να εγγυηθούν ένα αποδεκτό επίπεδο ελάχιστου εισοδήματος για κάθε νοικοκυριό	Σημαντικά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Απών
Περιορισμένη πρόσβαση σε προγράμματα στήριξης του εισοδήματος (χαμηλή ευαισθητοποίηση, εμπόδιο διοικητικού φόρτου, στίγμα)	Μικρά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Απών	Απών
Αναποτελεσματικοί κανόνες επιλεξιμότητας (η καλά σχεδιασμένη δοκιμή πόρων διασφαλίζει ότι όσοι χρειάζονται υποστήριξη μπορούν να τη λάβουν· οι συνθήκες αναζήτησης εργασίας διασφαλίζουν το κίνητρο για επιστροφή στην εργασία)	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Χαμηλή ευελιξία των προγραμμάτων εισοδηματικής στήριξης για την αντιμετώπιση των μεταβαλλόμενων συνθηκών του νοικοκυριού	Μικρά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Απών	Απών

Διακρίσεις από φορείς που διαχειρίζονται προγράμματα εισοδηματικής στήριξης	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Κίνδυνος οι δήμοι να κάνουν κατάχρηση της εισοδηματικής στήριξης για να αγοράσουν ψήφους	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών

Κοινωνικές υπηρεσίες

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζονται βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση :	Ορισμένοι στόχοι:
Περιορισμένη ποιότητα, ικανότητα και πληρότητα της βοήθειας που παρέχεται από τις κοινωνικές υπηρεσίες	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες: χαμηλή επίγνωση αυτών, χαμηλή προσβασιμότητα (π.χ. λόγω κόστους ταξιδιού) ή περιορισμένη διαθεσιμότητα	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Οι πάροχοι υπηρεσιών δεν απευθύνονται ενεργά σε όσους έχουν ανάγκη	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Περιορισμένη ικανότητα των κοινωνικών υπηρεσιών να συνεργάζονται αποτελεσματικά με άλλους φορείς (π.χ. δημόσια υπηρεσία απασχόλησης) για να βοηθήσουν τους πελάτες	Μικρά προβλήματα	Αναφέρεται (αναφέρεται) αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Διακρίσεις από τους παρόχους κοινωνικών υπηρεσιών	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Έλλειψη επάρκειας προγραμμάτων για την	Μικρά προβλήματα	Ασχετος	Απών	Απών

αντιμετώπιση του χρέους (παροχή συμβουλευτικής και οικονομικής υποστήριξης)				
---	--	--	--	--

Παιδική προστασία

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζονται βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Η προστασία των παιδιών δεν λαμβάνεται υπόψη στην ΕΣΚΕ	Μικρά προβλήματα	Κατανοητό με περιορισμούς	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης	Επαρκές αλλά με περιθώρια βελτίωσης
Δεν λαμβάνεται υπόψη η ειδική ευπάθεια των παιδιών Ρομά ως θυμάτων βίας	Σημαντικά προβλήματα (ζητήματα βίας μόνο στο σχολικό περιβάλλον)	Άσχετος	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Υπηρεσίες προστασίας παιδιών με διαχωρισμό ή διακρίσεις που παρέχονται στους Ρομά	Μικρά προβλήματα	Άσχετο (δεν αναφέρεται)	Απών	Απών
Δραστηριότητες που στοχεύουν στην ενίσχυση της γονικής μέριμνας και των δεξιοτήτων που δεν είναι διαθέσιμες ή δεν προσεγγίζουν τους γονείς Ρομά	Σημαντικά προβλήματα	Άσχετο (δεν αναφέρεται)	Απών	Απών
Παράνομες πρακτικές παιδικής εργασίας	Άσχετος	Άσχετος	Απών	Απών
Μεγάλης κλίμακας και μεροληπτική τοποθέτηση παιδιών Ρομά σε ιδρύματα προσχολικής φροντίδας	Άσχετος	Άσχετος	Απών	Απών
Εμμονή ιδρυμάτων μεγάλης κλίμακας και όχι οικογενειακού τύπου	Άσχετος	Άσχετος	Απών	Απών
Πρώιμοι γάμοι	Σημαντικά προβλήματα	Άσχετο (δεν αναφέρεται)	Απών	Απών

Εμπόδια στην εγγραφή των παιδιών. ανιθαγένεια	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Μεροληπτική μεταχείριση των νέων Ρομά από την ασφάλεια και την επιβολή του νόμου	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών
Ανεπαρκής συμμετοχή παιδιού/εφήβου	Ασχετος	Ασχετος	Απών	Απών

Πρώθηση (ευαισθητοποίηση) των τεχνών, του πολιτισμού και της ιστορίας των Ρομά

Προβλήματα και συνθήκες	Σημασία:	Προσδιορίζονται βάσει στρατηγικής:	Μέτρα για την αντιμετώπιση:	Ορισμένοι στόχοι:
Ανεπαρκής ή ελλιπής ενημέρωση του γενικού πληθυσμού για τη συμβολή της τέχνης και του πολιτισμού των Ρομά στην εθνική και ευρωπαϊκή κληρονομιά	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Αποκλεισμός των κοινοτήτων Ρομά από τις εθνικές πολιτιστικές αφηγήσεις	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Η ιστορία και ο πολιτισμός των Ρομά δεν περιλαμβάνονται στα σχολικά προγράμματα και στα σχολικά βιβλία τόσο για μαθητές Ρομά όσο και για μη Ρομά	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Έλλειψη ένταξης της γλώσσας Ρομά στα σχολεία και ανάπτυξη του απαραίτητου εκπαιδευτικού υλικού και πόρων για τη διατήρηση και διδασκαλία της γλώσσας Ρομά	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών
Έλλειψη μνήμης της ιστορίας των Ρομά μέσω της δημιουργίας μνημείων,	Σημαντικά προβλήματα	Αναφέρεται αλλά δεν αναλύεται επαρκώς	Παρόν αλλά ανεπαρκές	Απών

αναμνηστικών δραστηριοτήτων και θεσμοθέτησης ημερομηνιών σχετικών με την ιστορία των Ρομά				
---	--	--	--	--

